

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

C. F. Rickertsdotter

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1884.

26:e årgången.

5:e häft.

Innehåll:

	Sid.
29. Om studie- och yrkesstipendier för flickor, i syfte att bereda dem utväg till sjelfförsörjning. Af <i>Esselde</i>	233.
30. Svenska kvinnors verksamhet inom olika grenar af läkekonsten. II. Forts.....	252.
31. Ett holländskt hem. Af <i>E. F.</i>	266.
32. Korrespondance fra Kristiania. Sept. 1884. Af <i>M. S.</i>	273.
33. Litteratur: (Björnstjerne Björnson, En Handske; Otto Benzon, En Skandale). Anm. af <i>L. H. Å.</i>	277.
34. Spanska folkvisor. Efter Edm. Dorer återgifna af <i>S. L.-d.</i> ...	286.
35. Tidlösan. Poem af <i>Thea Scherini</i>	290.
36. Förbund för främjan af kvinnornas reformsträfvanden.....	291.
37. För dagen.....	295.

STOCKHOLM,

KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

29. Om studie- och yrkes-stipendier för flickor, i syfte att bereda dem utväg till sjefförsörjning.

Det är i sanning en grymhet, hvilken ofta af ren tanklöshet begås, då föräldrar, som egna alla omsorger åt sina söners uppfostran för ett visst lefnadsyrke, en gifven samhällsställning, icke bekymra sig om att låta sina döttrar lära något mera än hvad som hör till *ytan* af en s. k. god uppfostran.

Tidskr. f. Hemmet, 4:sta årg. sid. 265.

»Kunskap är makt», så lyder ett af tidens kraftord, som har sin obestridliga sanning för qvinnor så väl som för män. Blott det sättes här och der ifråga, huruvida makt är helsofsam för qvinnan i allmänhet och rätt »comme il faut» hos damerna i synnerhet. Ännu finnes kanske en och annan svärmisk anhängare af forna tiders lifsåskådning, som skulle vilja med den gamle prest-skalden tillropa sina damer: »hvar fins en högre kunskap än den af intet ondt!» Dock blifva dessa svärmare med hvarje år allt färre. Flertalet menniskor börjar inse, och mången får på ett blott alltför känbart sätt erfara, att kunskap i denna negativa form är långt ifrån tillräcklig. Man börjar kanske med att erkänna, att positiv kunskap har i våra dagar blifvit ett *nödvändigt ondt* för qvinnor så väl som för män, och man slutar med att erfara och bekänna, att detta nödvändiga onda, när allt kommer omkring, är ett *oumbärligt godt*, som om möjligt icke borde förnekas någon. Man inser, att den makt, som kunskapen i främsta rummer gifver: *makten att hjälpa sig sjelf och sina närmaste*, är ett högre och ädlare tillbehör för qvinligheten än äfven den graciösaste hjälplöshet.

Att söka utforska i hvad mån den makten ännu är oätkomlig för Sveriges qvinnor, orsaken till att så är, samt medlen att i framtiden sätta dem i besittning af densamma, är ändamålet med följande uppsats. Redan i öfverskriften är dock antydt, att vi här skola betrakta kunskapen *endast såsom*

medel till *sjelf-försörjning och oberoende*, med utelemnande af dess höga betydelse i andra afseenden.

I.

De passiva dygderna äro icke naturliga för det svenska skaplynnnet. Qvinnor liksom män älskade af ålder handling. Mycket hafva de burit och tålt, men detta dock alltid liksom under tyst förbehåll att i sinom tid återtaga rätten att handla, makten att hjelpa sig sjelfva och de sina.

I alla tider af sund och praktisk lifsuppfattning har nog också den makten villigt tillerkänts de svenska qvinnorna. Men tiderna förändras och med dem handlingens, särskildt arbetets och sjelfförvärfvets vilkor. Hemmet och hushållet, hvilka fordom med sina vidtomfattande bestyr gånge utrymme, arbete och bröd åt så många, hafva i våra dagar krympt tillsammans till minsta möjliga omfång. Der i forna tider trenne systrar hade fullt upp af arbete bredvid modern, ofta under eget ansvar, finnas nu knappast uppgifter för en. Godset, som fordom erbjöd en så stor och tacksam verkningskrets för herregårdsfamiljens qvinnor har nu till största delen undandragits deras vård. Att i andras hem finna lönande husliga befattningar för bildade qvinnor är nu mera ytterst sällsynt. Dertill kommer, att den sista utväg, som i forna tider vanligen stod den ensamma obemedlade qvinnan öppen, den »att lefva på släkten», nu mera är stängd, sedan de stora släktförmögenheterna fördelats på många händer, och männen icke som förr känna sig förpligtade att bidraga till underhållet af qvinnorna, sedan de ärfva lika med dem. Huru föga afundsvärd dessutom den lotten torde hafva varit att »lefva på släkten», derom sqvallra än i dag ordspråk sådana som t. ex. detta: »*hårdast af allt bröd är brorsbröd*», hvilket man ännu i dag kan få höra med bitter betoning anföras af äldre, fåfångt efter anställning so-

kande qvinnor, så ock de i gamla donations-urkunder stundom bevarade uttrycken om gamla fattiga enkor och fröknar såsom »de olyckligaste af alla varelser». Den gamla prestseden att »konservera huset» såsom det hette, d. v. s. att en nykommen pastor ansågs skyldig att gifta sig med företrädarens enka eller dotter, visar också, hvilka underliga utvägar man äfven i gamla tider måste tillgripa, för att kunna skaffa bergning åt ensamma, obemedlade qvinnor. Stode nu också dessa utvägar vår tids qvinnor öppna — sannerligen, de skulle försmå att begagna dem. De hafva andeligen vuxit ifrån dessa hjälpmedel; men deras uppfostran har inom vida kretsar icke följt med denna tillväxt af ett berättigadt sjelfständighetsbegär. Derfor se vi ock så många bildade, men till intet bestämdt yrke eller lefnadskall uppfostrade, medelålders damer svälta vid nålen eller söka sig en illa aflönad befattning, som de efter otaliga förödmjukelser erhålla blott för att åter mista den, så snart en kunnigare sökande infinner sig. Derfor se vi så många yngre gå öfverflödiga, utan uppgift, utan mål och därför icke lyckliga, i fädernes hemmet så länge detta står uppe, för att sedan söka sig arbete, tills de efter afslag på afslag hamna bland sina ofvannämnda medsystrar. Och hvad är det som fattas dem? Icke mod, icke god vilja, icke ihärdighet och flit, utan *kunskaper*, kunskaper icke inlärdas på måfå, för ro skull eller för tidsfördrif, sådana hafva de kanske i öfvermått, utan *kunskap inhemtad för ett gifvet ändamål, i ett visst praktiskt syfte; en arbetsskicklighet*, hvars produkt hade ett värde såsom behöflig och efterfrågad. Detta är det, som ännu i dag, midt under hvad som väl kunde kallas *arbetets tidehvarf*, fattas flertalet döttrar af bildade familjer i vårt land.

Visserligen har opinionen väsentligen reformerats i afseende på arbetets värde och värdighet.

Den fördomen, att rikt och förnämt folk icke behöfva bereda sina döttrar så väl som sina söner att en dag med eget

arbete försörja sig, eller att det till och med skulle kunna ligga någonting nedsättande deruti, furtlefver visserligen ännu, men med svagare lif. Arbetets ära kommer småningom till heders inom alla samhällslager äfven bland qvinnorna. Pligten och dermed också rätten att med inhemtad kunskap bereda sig för en lifsgerning, egnad att gagna andra och en sjelf, inom eller utom familjelifvet, har inträngt i det qvinliga medvetandet och der skapat nya behof af verksamhet och ädelt oberoende, som visserligen *kunna* kufvas eller förflygtigas i vimlet på fåfångans marknad, men som dock ofta taga ut sin rätt. Man *kan* numera träffa döttrar af våra äldsta och mest ansedda adelsfamiljer, af fäder, hvilka innehafva höga civila eller militära befattningar eller som beklädt statens högsta embeten, ja, döttrar af några bland de rikaste män i landet, man kan träffa dem anställda i bankkontor och hos försäkringsbolag eller i konstindustriella anstalter, man ser dem i gymnasialkurser och seminarier, vid universitet och skolor, utöfvande eller beredande sig för sjelfständig verksamhet, eller meddelande åt ungdomen kunskaper, hvilka förvandlats från blotta sällskapstalenter och konversationsmedel till verktyg för andras bildning och eget gagnande arbete. Och dessa unga qvinnor äro lyckliga och stå i det allra bästa förhållande till sina hem och sina systrar, hvilka der funnit uppgifter motsvarande *deras* anlag.

Men om detta är glädjande såsom bevis att fördomen *börjar* gifva med sig, måste vi dock erkänna att, i stort sedt, sådana exempel ännu utgöra blott enstaka undantag. I allmänhet framstå de snarare som nödfallsåtgärder än som resultat af en medveten förnuftigare princip för flickors uppfostran. Blott alltför ofta, ja, kanske i de allra flesta fall, saknas nämligen ännu hos den i ett välbergadt hem uppfostrade och af naturen väl utrustade unga qvinnan just *de* förkunskaper, som fordras för att hon skulle kunna söka och erhålla ett inbring-

ande arbete och dermed vinna det oberoende, som är villkoret för den arbetsföra människans sjelfaktning och anseende.

Orsakerna till detta missförhållande kunna vara många. I allmänhet skylla hemmen på skolan, skolan på hemmen. Vi vilja här i korthet pröfva bådas påståenden.

II.

Förebräelsen mot flickskolorna för förbiseende af det praktiska lifvets kraf var kanske mera befogad förr än nu. Fritagas böra i alla händelser småstädernas blott 5 à 6-klassiga skolor, hvilka icke kunna meddela annat än elementära kunskaper. De högre flickskolorna i landsorten arbeta alla för ett mål: inträdesexamen till Kgl. Lärarinneseminariet. I Stockholm hafva de högre skolorna, i bredd med detta äfven andra praktiska mål; så i sina gymnasial- och telegrafist-kurser, sina kurser i hushållslära, bokföring, stenografi, m. m.

Äfven utanför de egentliga flickskolorna finnes numera riklig tillgång på läroverk, der qvinnor kunna bereda sig för praktiska uppgifter — från *Tekniska skolan* till *Fria Konsternas akademi*, från *Seminarierna* och *Gymnastiska Centralinstitutet* till *Universiteten* och *Stockholms Högskola*.

Detta hvad beträffar skolornas praktiska syften. En annan fråga vore den, *hurvida i allmänhet i vårt land läro-metoden och andan inom skolorna äro egnade att upplifva arbetshågen och gifva en försmak af arbetets pligt och glädje?* Kanske ligger här tyngdpunkten af skolornas skuld i afseende på vårt ämne. Vi kunna dock endast väcka frågan, väntande af andra svaret.

Större skuld torde i alla fall hemmen hafva; men det gäller att se till i hvad mån den skulden är förvållad eller oförvållad, när den beror af bristande vilja eller af bristande förmåga.

Det är tyvärr ett faktum, att *föräldrars fåfänga* blott alltför ofta hämmar deras döttrars karaktärsutveckling och kommer dem att uppställa såsom enda målet för deras lif att behaga och vinna utmärkelse i sällskapslifvet för att fånga en rik man.

Många föräldrar hysa också den förvända och för den manliga ungdomen nedsättande föreställningen, *att en flicka, som egnar sig åt ett nyttigt arbete har svårare att göra ett godt gifte, än den som sysslar blott med toilette och kurtis*. Och inom vida kretsar, äfven af föga bemedlade familjer, betraktas dessutom sysslolösheten såsom ett slags vapenmärke för »gentilare folk», något som framgår redan af skolflickors reflektioner öfver lifvet.

Det har redan anmärkts, att äfven inom familjer af högre lifsåskådning fördomen mot döttrarnes arbete utomhus ännu lefver, vanligen understödd af den åsigten, att *de husliga bestyren dock alltid böra och skola förblifva den qvinliga verksamhetens A och O*. Här blir det ofta döttrarnas egen håg, som då de första ungdomsåren förgått och man lärt allt hvad man kan lära af att gå med mammas nycklar och sköta de dagliga handkammarsysslorna — manar till ett mera sjelfständigt arbete. Der då icke den ärfda fördomen underblåses af den personliga fåfängan eller kristalliserat sig i ett slags trosformel, enligt hvilken *hvarje* uppgift för qvinnan utanför den husliga kretsen vore ett afsteg från dygdens väg, der ser man honom på allt flera punkter stryka flagg och gifva rum för arbetets glädje och ära.

Föräldrakärleken och den tomhet, döttrarnas frånvaro från hemmet skulle lemna, äro också medverkande orsaker till att fäder försumma att rusta sina flickor till framtida sjefförsörjning. Men, ehuru naturligt, tro vi att en sådan kärlek ofta förfelar sitt mål. Vanligen ser man att just skiljsmessen för ett godt ändamål, långt ifrån att minska, snarare stegrar tillgif-

venheten å ömse sidor. Likasom ett giftermål, så måste ock ofta arbetspligten eller beredelsen för densamma skilja de unga på kortare eller längre tid från äfven det käraste hem. Dock är det ju icke sagdt, att alla dessa döttrar, väl förberedda, skulle omedelbart lemna de sina, för att söka en anställning. I hem der de behöfdes och kunde åtnjuta den frihet, deras individuella utveckling kräfde, skulle de säkert med glädje stanna. Många kunde bo qvar hemma och drifva ett lönande arbete. Andra åter skulle gifta sig innan de hunnit egna sig åt ett yrke. Och ett *lyckligt* gifte utgör helt naturligt goda föräldrars högsta önskan för sina barn, men må man blott i tid inse, att numera, *en kvinnas förmåga att direkt bidraga till hemmets inkomster* blir allt oftare — åtminstone i städerna der hushållet upptager jembförelsevis föga tid — *vilkoret för, att hon skall kunna följa sitt hjertas val* och göra ett lyckligt gifte. Man skulle kunna uppvisa unga familjer, der modern medelst matematik- eller språklektioner besörjer alla utgifter för sina barn, andra der hustruns förmåga att biträda sin man i hans vetenskapliga arbeten allena möjliggjort det lyckliga äktenskapet. Å andra sidan må man be-sinna, att hos oss liksom i alla länder äktenskapen dels försenas, dels förminskas till antal.

Långt ifrån att, med hvad vi här yttrat, vilja påstå, att öfningen i husliga bestyr och hemslöjd vore ett öfverflödigt element i uppfostran, skulle vi snarare vilja säga, *att den vore oundgänglig för både gossar och flickor*. I den riktningen går ock tidsanden. Vi hafva här endast velat antyda, att det är ensidigt och farligt att uppställa husligheten såsom *lifvets mål* för kvinnor, hvilka kanske aldrig få något eget hus att vårda, eller få det af sådan beskaffenhet, att det icke tager halfva deras arbetskraft i anspråk.

Men huru som helst, gifta eller ogifta, skulle våra döttrar med *den positiva kunskapen för ett gifvet mål* hafva vunnit

en *sjelfständighetsförsäkran*, ett *framtidskapital*, en *hemgift*, hvarmed de under alla förhållanden kunde vara sig sjelfva och de sina till hjälp — ofta till räddning från beroende eller nöd.

Slutligen hafva vi att anmärka *den bristande förtänksamhet och den okunnighet om arbetets vilkor*, som komma en mängd af de mest kärleksfulla fäder att lemna sina döttrars framtid vind för våg.

Den föreställningen att en far*, vore han än så rik skulle kunna tillförsäkra sina döttrar för all framtid ett sorgfritt lif utan arbete, är ju — äfven om ett sådant lif vore berättigadt eller önskvärdt — höjden af dårskap. Förvålladt eller oförvålladt kan obeståndet komma, antingen sakta smygande eller plötsligt utbristande som ett åkslag. En penningkris, en under trycket af viktiga statsangelägenheter vanvårdad hushållning, ett försummadt förmynderskap, familjens tillväxt i bredd med den för dess underhåll åsamkade skulden, en misslyckad spekulation, ett par års missväxt, ett uppgifvet embete — tusen saker kunna inträffa och inträffa också dagligen, som bringa den rike eller välbergade mannen på obestånd och ställa honom sjelf och alla medlemmarna af hans familj under arbetets jernhårda lag. Och *hjelplös står då den, som ej kunskapen gifvit makt att ställa sig den lagen till efterrättelse.*

Ämnet är rikt och kunde locka till betraktelser af många slag, men vi måste begränsa oss och kunna dessutom hänvisa till yttranden af en sedermera verldsberömd juridisk skrifstäl-lare, hvilken i en uppsats »*Om kvinnans sjelfförsörjning*» i första årgången af denna tidskrift, redan för $\frac{1}{4}$ sekel sedan uttalat varningar och råd, hvilka nutiden visat vara blott alltför väl befogade**.

* Vi tala här] och allt framgent till *fäderna*, emedan de tillsvidare hafva all makt öfver familjens ekonomi och deraf beroende förhållanden.

** Till hvad han yttrat om olika yrken, hvilka äro af art att, mer än andra, ålägga familjefäder pligten att så vidt det är möjligt bereda äfven sina döttrar utväg att försörja sig sjelfva kunde nu läggas nya yrkesgrupper

Den allmänna regeln torde kunna uttryckas så, att *alla* fäder vore skyldiga att om möjligt dugliggöra sina döttrar så väl som sina söner för ett arbete, hvarmed de en gång kunna vinna sitt uppehälle inom den bildningsgrad de tillhöra, men att denna pligt särskildt åligger dem, hvilkas ekonomi är beroende af oberäkneliga förhållanden.

Men är detta möjligt för alla? Det är frågan.

Vi hafva hittills talat om *viljan* hos fäder att bereda sina döttrar för framtida sjelfförsörjning, och funnit den tillika med insigten ofta brista. Låtom oss nu pröfva *förmågan*.

I Stockholm och några få andra städer, der döttrarna kunna stanna i hemmet, medan man låter dem utbilda sig för ett lefnadskall, går detta jernförelsevis lätt. I småstäder och på landsbygden deremot möter det ofta oöfvervinneliga svårigheter. Goss-skolorna äro kostnadsfria och hafva derjemte stipendier att gifva. Flickskolornas högre afdelningar äro kostbara och de hafva inga stipendiefonder. Vid universitetet finnas med två undantag inga understödsmedel tillgängliga för qvinnor. Åttahundra till tolfhundra kronor i 3 à 5 år är, enligt erfarna personers uppgift det *minimum*, hvarunder bildade qvinnor icke kunna i Stockholm eller i universitetsstäderna inhemta nödig förberedelse för ett kall eller yrke hvaraf de kunna lefva. Och en sådan utgift för en eller flera döttrar skola de flesta fäder i bergad ställning men utan förmögenhet finna öfverstiga sin förmåga. Följden är

af många slag. Vi sammanfatta här några få: Pligtiga att bereda sina döttrar möjlighet till sjelfförsörjning äro

- alla som lefva af företag, hvilka bero af vexlande konjunkturer;
- alla som genom sitt yrke äro mera än andra utsatta för skador, hotande för lifvet eller för möjligheten att arbeta;
- alla, hvilkas yrken äro af art att begränsa deras verksamhet till en kortare del af deras lifstid eller göra den beroende af opinionens vexlingar;
- arrendatorer, egare af mindre fastigheter, fideikomissarier;
- samt slutligen alla löntagare, företrädesvis de lätt afsättliga.

Jemte innehafvarne af alla dessa hederliga och välberättigade yrken böra äfven nämnas dem, hvilka hängifva sig åt vanor eller ovanor, hvilka kunna fresta att i afseende på familjens välfärd »sätta allt på ett kort».

att döttrarne få stanna vid den lilla clementarbildning, omständigheterna unnat dem, der de ej undantagsvis slå sig fram med lån, på half kost, för att gå ut i sitt kall med hedrande betyg men, med bruten helsa och tunga räntebekymmer.

Frågan är då: *huru bereda dessa skaror af arbetsvilliga unga qvinnor utväg till sjelf-försörjning?*

Vi kunna icke finna mer än *ett* svar: *Sjelfhjelp* och *Association*, och vi skola i det följande söka utleta sättet att för vårt ändamål tillämpa dessa väldiga häfkrakter för allt framåtskridande i vår-tid.

III.

Med sjelfhjelp i ofvan antydda sammanhang mena vi naturligtvis icke, att den obemedlade unga flickan skulle kunna förskaffa sig sjelf de nödiga tillgångarne. Det sker visserligen ofta, men då i form af lån, hvilka blott med stor svårighet kunna afbetalas. Vi mena med sjelfhjelp i första och närmaste hand *inbetalningar, gjorda af fäder i kapitalförsäkringsanstalter*, hvarigenom döttrarne, efter inhemtade elementarkunskaper, skulle ega att lyfta en summa tillräcklig att bereda dem undervisning för ett blifvande lefnadskall.

En annan form af sådan indirekt sjelfhjelp vore *stipendiedonationer*, hvarigenom förmögna personer kunna för all framtid tillförsäkra unga qvinnor *inom sin slägt* stipendier för samma ändamål.

En tredje form af sjelfhjelp i större skala vinnes om man tar associationen till hjälp, derigenom *att olika korporationer eller yrkesgrupper*, såsom tjänstemannafamiljer, jordbrukares eller industriidkares familjer, kanske också olika kommuner inom sig, *genom små personliga afgifter under visst antal år, bildade stipendiefonder*, hvaraf räntan skulle på föreskrifvet sätt tilldelas döttrar af obemedlade familjer tillhörande samma krets eller kommun, der insamlingen skett.

För båda de senare förslagen gälla dock flera vilkor såsom oundgängliga:

1) Att man finner pålitliga, under kontroll stående förvaltningsmyndigheter, villiga att mottaga och svara för de skänkta gåfvorna.

2) Att man låter stipendierna fördelas af kloka insigtsfulla *qvinno*r med erfarenhet om vilkoren för unga flickors utbildning till arbetsdugliga menniskor.

3) Att stipendier ej få uppåbaras af andra än som ega nödiga förkunskaper och lämplig ålder, i vår tanke ej under 18, ej öfver 30, möjligen 35 år.

Vi vilja nu först söka göra oss förtroliga med de tvänne former af *sjelfhjelp utan association*, som här omnämnts.

Hvad då först beträffar insättningar i försäkringsanstalter, så kunna sådana ske på många sätt och med olika belopp. Såsom exempel kan anföras, att man i försäkringsbolaget *Thule*, genom årlig inbetalning af 103 kronor, som tager sin början under ett barns första lefnadsår, kan tillförsäkra det vid fyllda 21 år en summa af omkring 3,300 kronor*).

För slägtstipendiens stiftande af enskild person erbjuda så väl goss-skolornas och universitetens som i synnerhet Ridderskapets och Adels stiftelse-urkunder de bästa fördömen. Svårigheten är blott att finna lämpliga förvaltningsmyndigheter. De flesta stipendiefonder för ynglingar äro fästade vid de allmänna läroverken och förvaltas tillsammans med dessas öfriga tillgångar. Detsamma kan i afseende på stipendier för *qvinno*r ske endast vid läroverk, som stå under statens kontroll, såsom akademier, universitet och seminarier, tekniska skolan samt möjligen gymnastiska centralinstitutet i Stockholm. De högre elementarskolorna för flickor, med sina gymnasialkurser, m. m. äro i allmänhet upprättade af en-

*) Se vidare annonsen på omslaget af Tidskrift för hemmet.

skilda personer eller bolag, stå och falla med dem och kunna således icke mottaga ansvaret för några framtidsstiftelser. Huruvida skolor upprättade af kommuner kunna det, våga vi ej afgöra.

Vid förfrågning hos sakkunnige har man sagt oss, att *Domkapitlen* vore fullt bemyndigade att emottaga stipendiemedel för ifrågavarande ändamål. Dessa institutioner äro nämligen af en gammal förordning ålagda att mottaga, förvalta och fördela välgörenhetsmedel af alla slag, och de hafva också flerstädes stipendiemedel om hand.

Prejudikat lär äfven finnas för att städernas magistrat mottaga stipendiemedel för skolor. Så utdelar magistraten i Karlstad årligen på Rektors förslag ett par skolstipendier.

I Ecklesiastik-departementet lära vara att tillgå åtskilliga stipendieförordningar, hvilka kunna tjena till ledning vid gåfvobrefs uppsättande.

Skulle en större fond en gång uppstå, lär man å en sådan lätt kunna få Kgl. M:ts stadfästelse och en för framtiden bestämd organisation, hvari då borde bestämmas att qvinnor skola delta i utväljande af qvinliga stipendiater. Under alla förhållanden bör det iakttagas, att de erhålla något inflytande vid valet; men endast i detta lyckliga fall kan inflytandet blifva direkt. Detta vore därför den lämpligaste utvägen.

Styrelserna för *Lärarinneseminarierna*, *Akademierna* och *Stockholms högskola*, *Tekniska skolan* och *Gymnastiska Centralinstitutet* samt *de båda universiteten* äro naturligtvis befogade att hvar för sina läroverk mottaga och förvalta stipendiemedel. Det lärer till och med finnas universitetsstipendier, hvilka enligt gåfvobrefvens ordalydelse skola utdelas till »*studerande*» — eller inom vissa fakulteter studerande »*personer*», — könet onämndt, hvarför qvinliga studerande möjligen kunde med framgång söka dem.

Ingenstädes böra sådana stipendiedonationer lättare och med mera trygghet kunna stiftas än inom Ridderskapet och Adeln, hvilkas urkunder redan i sekler vittnat om stor gifmildhet. För vårt ändamål äro dessa urkunder särskildt lärorika. Så finna vi t. ex. där ett högst betydligt antal lärostipendier för ynglingar, men *icke ett enda för flickor*. Der undantagsvis ett goss-stipendium kan alternativt öfvergå på qvinnosidan byter det genast karaktär och förvandlas till *pension* för *fattiga ålderstigna*. Och sådana pensioner för »de olyckligaste af alla varelses», gamla fattiga enkör och fröknar, finnas inom riddarhuset i ännu större antal än stipendierna för ynglingar. Detta var nu helt naturligt för den gamla tiden, då det, enligt valspråket: »noblesse oblige», gälde att förhindra, att åldriga och nödställda medlemmar af adliga släkter kunde falla andra till last. Tiderna vexla, men valspråket står kvar likasom förpligtelsen, blott att denna tagit en annan form. Det gäller nu — inom som utom adeln — ej blott att lindra utan att *förekomma* nöden, genom att *bereda förmåga af sjelfhjelp*. Tanken att åstadkomma en uppfostringshjelp för obemedlade familjers döttrar är icke heller främmande för Ridd. och Adeln. En sådan plan af storartadt omfång och inneslutande äfven ett slags hem för lifstiden, uppgjordes redan i medlet af 1700-talet, och då den, så vidt vi känna, var den första och enda i sitt slag, förtjenar den att här i förbigående omnämnas. Planen var bygd på samverkan mellan staten och adelns bemedlade ätter, hvarjemte kungahuset medverkade och deltog i planens uppgörande. Staten upplät till lokal för den tillämnade stiftelsen Wadstena slott, och det påstås att stiftelsen ännu har en ej obetydlig summa att fordra för der gjorda reparationer. Men i följd af bristande tillgångar måste den storartade planen alltmera afknappas. Slutligen sammankrympte den till en karikatyr af sig sjelf: det så kallade »adliga frökenstiftet», hvarifrån

som bekant f. n. utdelas små pensioner om 50 à 100 kronor till i stiftet inskrifna fröknar, från omkring 20 års ålder och så länge de lefva ogifta. De små pensionerna, visserligen alltid välkomna som nålpenngar, kunna dock naturligtvis ej förhjelpa sina innehafvare till något slags inbringande kunskap eller färdighet, och den ursprungliga vackra idéen har aldrig åter upptagits. Men tiden är i sanning inne att ånyo vända tankarne i denna riktning, *utom* så väl som *inom* adeln, hvilken här blott tjenat oss till utgångspunkt.

Många äro de qvinnor, hvilka ännu i senaste år gifvit betydliga summor till stipendier för skolynglingar, kadetter och studenter. *Må de nu tänka på sitt eget kön och sålunda i den meningen öfva sjelfhjelp.* Härvid får man då icke låta afskräcka sig af den föreställningen, att man skulle nödgas beröfva sina närmaste ett väntadt arf. Här ett exempel. Om en person eger 50,000 kronor och skulle ärfvas af sina systerbarn, så kan hon skänka hela eller en del af sitt kapital till en blifvande stipendiefond, med vilkor att räntan tillfaller henne sjelf så länge hon lefver och derefter hennes systerbarn så länge tills de uppburit ett belopp, motsvarande deras väntade arf. Men derefter kan, enligt föreskrift, räntan utgå i stipendier för all framtid till qvinnor inom släkten. Gifvarinnan skulle då, utan att hafva beröfvat sig sjelf eller sina närmaste någon nämnvärd inkomst, hafva för alla tider grundat en *släktens sjelfhjelp*, hvarigenom medel till en tryggad framtid bereds åt ett stort antal qvinnor, som derförutan kanske ökat kretsen af hvad man kallat »de olyckligaste af alla varelser»*.

* Vid slägstipendier, som icke förvaltas af Ridd. och Adeln, der utförliga genealogier äro att tillgå, lära svårigheter i framtiden kunna uppstå att finna berättigade stipendiater, eller att om inga sådana finnas kunna använda stipendiet. Gåfvobref böra därför innehålla bestämmelser, huru man i så fall bör gå tillväga.

IV.

Till båda de här nämnda formerna af sjelfhjelp kräfvess dock större eller mindre kapitaltillgång. Först med tillämpning af *associationsprincipen*, kan man af *de mångas små bidrag åstadkomma en hjälp i stort*.

Äfven i detta afseende erbjuder oss Ridd. och Adeln den bästa utgångspunkt, emedan man har deras tryckta urkunder att tillgå.

Vi finna af dem t. ex., att den, 1856 till sitt nuvarande belopp fastställda och allt sedan af Riddarhuset uppburna så kallade »*kapitationsafgiften*» (afsedd för reparationer, nybyggnader, m. m.) utgår med 5 kr. af hvarje man, som erlägger bevillning, och inflyter med omkring 12,500 kronor årligen. Låt oss nu antaga att ytterligare en sådan afgift om blott 2 kronor erlades under t. ex. 16 år i ändamål att bilda en stipendiefond till förmån för obemedlade familjers döttrar. Antag vidare, att äfven kvinnor till lika antal som männen deltog med samma afgift, så skulle denna komma att erläggas af 5,000 personer med ett årligt belopp af sammanlagt *10,000 kronor*. Dessa årliga inbetalningar, kapitaliserade med ränta på ränta, beräknad efter 5 proc., skulle vid det 16:de årets slut uppgå till en summa af *258,403 kronor 66 öre**.

Antag ytterligare att af den sålunda bildade fondens årliga ränta à 5 proc., uppgående till 12,920 kr. 15 öre **, afsattes *246 kronor till fondens ökande*; att *774 kronor användes*

* I dessa beräkningar hafva vi förbisett att tillgång måste beredas för uppbörds- och förvaltningskostnad under fondens bildande. Man får därför vid fullständig beräkning något höja antalet bidragande, för att fylla också nämnda behof. Beräkningarne äro för öfrigt utförda af sakkunniga; bland annat har professor Gylden godhetsfullt lånat oss sin hjälp.

** $4\frac{1}{2}$ procent å samma summa gör 10,336 kr. 12 öre.

till förvaltningshonorar och diverse utgifter, så kunde återstående 11,900 kronor fördelas i stipendier af följande belopp:

5 stipendier à 1,000 kr.,
12 stipendier à 500 kr. samt
3 stipendier à 300 kr.

Enligt denna beräkning skulle då 20 högre och lägre stipendier för all framtid årligen utgå.

Bestämmer man att stipendierna få uppbäras i 5 år, så är det lätt att uträkna hur stort antal personer, som under vissa decennier skulle komma att åtnjuta stipendium.

Så skulle under de 10 första decennierna

femårs stipendier à 1,000 kr. uppbäras af 100 personer
» » à 500 kr. » af 240 personer
» » à 300 kr. » af 60 personer
Summa 400 personer.

Men vid denna tid är (med 246 kronor om året) en ny fond bildad, hvilken nu (efter 100 år) uppgår till ej mindre än 674,416 kronor. Antaga vi, att den årliga räntan af denna fond (med afräkning för ny tillökning jemte förvaltningshonorar m. m.) fördelades i dubbelt större stipendier, så skulle likväl dessa kunna utgå i långt större antal än stipendierna af första fonden, och så allt framgent i stigande mått.

Och hela detta storartade resultat hade vunnits genom en knappt nämnvärd penninguppoffring af några tusen personer, fortsatt under 16 år*.

Sedan vi sålunda sett saken i stort, så låtom oss begränsa synfältet och se till i hvad mån en enstaka person, som bi-

* Då vi här af uppgifna skäl utgått från Ridderskapet och Adeln böra vi nämna, att en sådan liten kapitationsavgift, som vi här tänkt oss äfven för kvinnor, icke lär kunna för nämnda ändamål föreslås vid det nyss afslutade Adelsmötet. Det hindrar ju dock icke, att tanken, en gång väckt, kan förverkligas under andra förhållanden eller annan form. Ingen korporation skulle väl heller vara mera befogad och af ädla traditioners, så väl som af nutidens kraf mera förpligtad att gå i spetsen der det gäller vården om den kvinnliga ungdomens förmåga att utan förödmjukande nådegåfvor i framtiden hjälpa sig sjelf och de sina, än just Ridd. och Adeln, och ingenstädes kunde det lättare ske.

dragit till bildandet af en sådan fond, sjelf kunde erfara något om dess tillfredsställande följder. Vi finna då, att t. ex. en person, som från 25 till 41 års ålder medverkat till fonden med 2 kr. om året, hvilket gör mindre än 4 öre i veckan, kunde vid 61 år glädja sig åt att hafva bidragit till, att 100 obemedlade qvinnor, (bland dem kanske några af hennes egna anhöriga), hvilka eljest torde kommit att lida nöd eller falla andra till last, erhållit medel att med eget arbete trygga sin framtid. Och öfverlefde gifvaren 80-talet, skulle hon kunna räkna dubbla antalet af sådana till sjelfhjelp förhjelpta skyddslingar, eller 200. I sanning! för billigare pris lär en så ren glädje ej stå att vinna!¹⁾ Men *vilkoret är association.*

Ensam, utan förbindelse med andra, hade ju en menniska med bästa vilja i verlden ingenting kunnat uträtta med en besparing af 4 öre i veckan. En mor skulle för det priset kunnat skaffa sin dotter ett par handskar om året, men icke bereda henne något slags kunskap hvaraf hon kunde i framtiden vinna sitt uppehälle. Men i förening med några tusen personer hade hon, såsom vi sett, med en sådan liten uppoffring fortsatt under 16 år, kunnat utbilda eller gifva medel till utbildning åt en hel liten här af dugliga sjelfförsörjerskor, flerdubbelt växande till antal under tidernas lopp.

Så djupt känt är ock behovet af dylika yrkes- eller studiestipendier för flickor, så varmt intresset därför bland dem, som hafva personlig erfarenhet af saken, att hela skaror af bildade qvinnor, hvilka sjelfva under tryckande omständigheter arbeta för sitt bröd, skulle vara villiga att vid

¹⁾ Det är knappast nödigt att tillägga, att värdet af dessa beräkningar är relativt i förhållande till vexlande omständigheter, så t. ex. i mån af penningens stigande eller fallande värde m. m. Icke behöfver det heller mer än flygtigt påpekas, att associationer kunna omfatta större eller mindre antal deltagare, då resultatet blir relativt i förhållande till detta antal. Icke heller att en association kan mottaga för sitt ändamål större gåfvor på en gång, att inbetalningen af 30 kr. första året är af större värde än 32 kr. under loppet af 16 år, m. m.

minsta anmaning förbinda sig till en sådan liten afgift som den här föreslagna, då de dermed kunde bespara andra kvinnor de okunnighetens förödmjukelser, de arbetslöshetens kval, som de sjelfva lidit.

Men huru många dessa kvinnor än må vara, förmå de ingenting utan andras medverkan. Och finge de äfven, såsom vi vilja hoppas, flertalet af sina lyckligare, i välstånd eller öfverflöd lefvande medsystrar på sin sida, så är dock summan af alla dessa kvinnors praktiska duglighet och erfarenhet ej tillräcklig. De måste med sig för den goda sakens framgång associera också *männen* — männen inom familjerna, inom korporationerna, inom kommunens och statens olika områden. Utan hjälp af deras praktiska blick, deras kloka beräkningsförmåga och deras vana vid att handskas med associationens väldiga häfstång, skall ingenting kunna uträttas i stort.

Men, frågas det, skola vi finna män villiga att offra ej blott sitt lilla årsbidrag, utan en del af sin tid och sin arbetskraft, kanske af sina förströelser och sin bekvämlighet, för att vara behjelpiga med en sak, som är beräknad att på många af deras egna lefnadsbanor stegra de arbetssökandes antal?

Oss synes det nästan en oförrätt att betvifla den saken, äfven om man icke toge i betraktande det viktiga faktum, att kvinnornas arbetsduglighet kommer männen direkt till godo genom hustrur och mödrar, indirekt genom fritagandet från pligten att underhålla fattiga anhöriga, lika som omvänt männens blifva till gagn för kvinnorna. Det ligger en viss ridderlighet i svenskens skaplygne alldeles oberoende af stamträd och stjernor. Dock, det är sannt, ridderligheten har, som så mycket annat, ändrat form. Det gäller icke nu att vid torneringen kämpa för sin dams färger och knäböjande hemta segerkransen af den vänas hand. Vädjobanan är icke längre

svärdets utan *arbetets*; lust-torneringen har blifvit *kampen för tillvaron*, och qvinnan är icke längre der blott åskådare. Att rusta henne med kunskapens makt och bereda henne plats vid sin sida, för att de tillsammans må utkämpa arbetets tysta strider och dela dess ära, detta är den riddarpligt, som vår tid ålägger mannen.

Skall han fylla den, som fordom, »sans peur et sans reproche», eller fejt svika den?

Framtiden skall gifva oss svaret.

Vi hafva härmed efter förmåga utfyllt det program, vi förelagt oss, i det vi sökt framhålla *behovet af utvägar till sjelfförsörjning för bildade qvinnor, orsaken till att inom vida kretsar detta behof icke tillfredställes, samt möjligheten att genom sjelfhjelp och association i framtiden få det tillfredsställdt.*

Väl vänta vi oss många inkast, främst det att arbetstillgången icke tör komma att motsvara en så stegrad efterfrågan. Den saken är onekligen beaktansvärd. Men betänker man i hvilken oerhörd grad arbetstillgången ökats för båda könen, under senaste 30 à 40 år, så torde man icke hafva skäl att misströsta. Frågan är i alla fall öppen för diskussion.

Hafva vi här lyckats väcka intresse för saken och tro på dess utförbarhet, så är vår afsigt vunnen.¹⁾

Esselde.

P. S. Personer, hvilka önska taga del i framtida öfverläggningar rörande det ifrågavarande ämnet eller få del af de upplysningar, som ur dem kunna framgå, behagade uppgifva sina adresser för Red:n af Tidskrift för Hemmet. Stockholm.

¹⁾ Sedan denna uppsats skrefs hafva upplysningar meddelats om antalet »milda stiftelser» i vårt land och de belopp som af dem egas.

Deraf framgår, att stipendiefonderna i landet, *alla med två undantag anslagna till ynglingar*, ega ett sammanlagdt kapital af betydligt mer än tio millioner kronor.

30. Svenska kvinnors verksamhet inom olika grenar af läkekonsten.

1. Den medicinska och den gymnastiska sjukbehandlingen samt tandläkekonsten.
2. Förlossningskonsten.
3. Sjukvårdskallet och samariterväsendet samt fältskärskonsten.

II.

Undervisningen i förlossningskonsten anses i Sverige stå jmförelsevis högt. Icke destomindre är barnmorskeinstitutionen i trängande behof af en reform äfven hos oss. I andra länder gäller det rent af dess vara eller icke vara. Bör hela institutionen upphävas eller bör den i grund reformeras? är en fråga, som står på dagordningen särskildt inom Tyskland och Danmark. Hos oss har utgifvaren af Eira, D:r E. W. Wretlind, hvilken tillika är känd såsom en nitisk och samvetsgrann lärare vid läroanstalten för barnmorskor i Göteborg, tagit till orda i ämnet. (Se Eira N:o 9, 10 innevarande år.) Närmast har väl detta skett med anledning af den i Danmark förda striden; men D:r Wretlind begagnar tillfället att derjemte uttala sina egna åsikter rörande den svenska barnmorskans ofta vanskliga ställning, bristerna i hennes utbildning m. m., hvilket ger hans uppsats dubbelt värde.

Å vår sida hafva vi sedan många år med uppmärksamhet följt den kvinliga verksamheten på detta vigtiga område af läkekonsten, och dervid trott oss finna visserligen många individuella förtjenster, men ännu flera brister och mörka skuggsidor inom sjelfva institutionen. Äfven utifrån hafva

bittra klagomål öfver dessa brister skriftligen och muntligen meddelats oss. De flesta hafva utgått från läkare och samvetsgranna barnmorskor; men äfven erfarna mödrar, hvilka med svidande hjertan iakttagit den behandling, fattiga barnsängsqvinnor på landet ofta röna, hafva delgifvit oss sina iakttagelser, och hafva vi fört anteckningar öfver alla dessa meddelanden.

Slutligen har i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning nyligen pågått en längre diskussion i ämnet.

Frågan om förlossningskonstens betydelse samt behovet af en genomgripande reform af så väl undervisningen i densamma som af barnmorskans sociala och ekonomiska ställning har sålunda hos oss inträdt i raden af de frågor för dagen, hvilkas lösning icke längre kunna uppskjutas.

Vi vilja därför här egna den en närmare utredning i det vi först med ledning dels af en aktad och sakkunnig insändare i Handelstidningen, fru I. Hedén, dels af affidne Professor G. Hjorts skrifter gifva en öfverblick af förlossningskonstens historia hos oss. Derefter skola vi lemna en kort redogörelse för striden i Danmark för och emot barnmorskeinstitutionens upphäfvande, samt af D:r Wretlinds ofvannämnde framställning i Eira. Slutligen vilja vi, med stöd af fru Hedéns märkliga anförande i Handelstidningen samt våra egna anteckningar uttala vår öfvertygelse rörande grundfelen i barnmorskeinstitutionen och söka utvägar att bota desamma.

Det första steg, svenska regeringen tagit till grundande af barnmorskeväsendet skedde 1663, då några af hufvudstadens läkare inrättade ett »collegium medicum», hvarur medicinalstyrelsen uppspirat. I Kongl. Maj:ts nådigste resolution, 12:te punkten, stadgades: »Att detta Collegium skall ock uppsigt draga, att de som vilja sig för jordegummor och barnmorskor bruka låta, äro förståndiga och vid sådant verk vane; att icke några sig derföre utgifva, som ljuga

och folk bedraga, och med obilliga pretentioner sig dyrka låta: utan att Gudfruktiga, ärbara och försigtiga qvinnor dertill brukas och de andre billigt derifrån stängas och hållas».

På hvad sätt de skulle blifva »vid sådant verk vane» upplyses icke. Under det »den store rikshushållaren» Karl XI med jernhård hand genomförde reduktionen, var hans gemål, den milda drottningen Ulrika Eleonora, »derpå betänkt, huru man med tiden öfver allt uti vårt k. fädernesland, dem nödlidandom ej till ringa hjälp och tröst, förståndiga och uti konsten öfvade jordegummor förskaffa skulle: befallde derfor sine Lifmedici att upprätta ett skriftligt förslag på hvad sätt sig detta bäst kunde göra låta. Deras underdåniga project bestod deruti, att här skulle, som uti Frankrike, ett Hospital upprättas, hvaruti de fattiga med lifsfrukt välsignade hustrur ej allenast förlossas och skötas, utan ock alla de, som sig till jordegummor begifva ville, der läras, undervisas och öfvas kunde, förrän de fingo frihet att allmänt, så på landet som i städerna, få idka denna konst. Hvilket goda och högst nödiga verk utan tvifvel ock hade fått sin fortgång, om ej Gud hade dessa milda ögon, fäderneslandet till största sorg, så snart (1693) tillyckt och igenslutit». (Anfördt efter Johan von Hoorn.)

Att drottningen icke kunde utföra denna sin vackra tanke, på samma gång hon ju af sin egen kassa på allt sätt sökte mildra bitterheten hos en mängd familjer, som genom reduktionens skoningslösa framfart blifvit bragta till tiggarslafven, är lätt förklarligt.

Denna märkvärdige man, Johan von Hoorn, som med rätta kan kallas den inhemska förlossningskonstens fader, hade måhända redan i gossåren blifvit påverkad af hvad han sjelf omtalar, nemligen att hans faders första hustru i en fyra dygns barnsbörd »gaf upp andan i mannens armar, honom till en hjer-

tans sorg, som in i dödsstunden vidhängde och honom ängslade», så att han föresatte sig att vid mogen ålder sjelf lära förlossningskonsten för att utlära den åt andra. Huru han, efter att ha vistats vid Upsala universitet, egentligen under sitt vallfärdande i främmande länder lärt jordekonsten, beskriver han sjelf på följande sätt: »När jag med en stor begärlighet de böcker, som derom skrifva, hade genombläddrat, och hvad mig anstod sammansökt, råkade jag af en händelse att med god läglighet uti Paris grundligen få öfva mig uti denna konsten, det de eljest åt ingen främmande gerna lemna; ty uti hospitalen släpptes ingen dertill. Alltså blef jag bekant med en förständig och mycket hurtig barnmorska, som bodde vid den ena stadsporten ibland fattigt folk: hvilken ej allenast i allt hvad denna saken angår mig troligen underviste, i det hon tog mig med sig hos de vådande hustrur, som för penningar dertill köpas kunde, och lät mig sjelf lägga handen vid, utan när jag hade mig nogsam öfvat i det naturliga barnafänge, så rekommenderade hon mig hos en renommerad accoucheur, att jag finge följa honom, och lära huru han i svåra händelser med konst förrättade förlossningen».

Denna sin »läromästerska», madame Allegrain, »en hederlig Matrona», upphöjer han, tackar och berömmar för hennes trogna information på ett verkligen rörande sätt.

Efter mönstret af ett berömdt verk i frågor och svar af den kurfurstliga hofbarnmorskan Siegemundia utgaf von Hoorn sitt berömda verk *Sipra och Pua* kalladt, efter de Bibliska jordegummorna »dem Herren bygde hus». — Hans arbete öfversattes på främmande språk och värderades under lång tid mycket högt.

Sättet, på hvilket han undervisade i instrumenters bruk, inhemtas af följande, som vittnar om lika mycken fyndighet

som godt hjerta: »Efter de mästa auktorer förbjuda jordegummor att bruka jernverktyg — — — hafver jag sådant beskriivet lika som uti tertia persona (för tredje person) nemligen huru en feltskär bör förhålla sig och förrätta verket, på det man ej må beskylla mig hafva gifvit dem en frihet som andra förbjuda; och att de likväl må förstå att bruka dem, när en sådan jordemästare ej hafvas kan».

Tyvänn voro inga andra än »sårande» förlossningsinstrument på den tiden kända, och, när ett annat lämpligare uppfans hölls det hemligt och såldes under tysthetslöfte samt blef icke allmänt känd förr än på 1750-talet.

Anno 1697 togs boktryckeripressen för första gången i anspråk till förmån för den inhemska jordekonsten, i det »Johan von Hoorns välöfvade jordegumma», då framträdde på sin ärofulla ban. — Med ledning af denna lärobok jemte praktisk öfning gafs det numera en möjlighet för dem, som föresatte sig målet att genom sjelfstudier bringa sig upp till goda jordekunskaper för den tid det gälde.

Att ingå i vidare detaljer är icke behöfligt; von Hoorns banbrytande arbete var mer än vanligt tungt; han måste långa tider lägga ned detsamma »i *mangel af nödig handräckning*», men upptog det gång efter gång och hade nyss genom Riksens ständer lyckats utverka ett litet handtag, då döden helt oförmodadt 1724 bortryckte honom vid 62 års ålder från en riksnyttig verksamhet, som ingen på lång tid var vuxen öfvertaga.

Efter det, sedan år 1755, en barnbördsafdelning funnits på Serafimerlazarettet, bestående af ett rum med tvenne sängar, inrättades 20 år senare, förnämligast genom von Schulzenheims ifriga bemödanden, ett sjelfständigt barnbördshus, som af honom inhystes till på hösten 1776, då det minnesrika »Accouchementshuset» vid Röda Bodarne öppnade sina

portar, nära hundra år efter det drottningen Ulrika Eleonora fattade sitt omnämnda vackra beslut.¹

År 1777 utkom hvad man kallat det drakoniska barnmorske-reglementet, och besinnar man, säger fru H., att ganska få barnmorskor funnos på landsbygden och ännu färre läkare, så torde följande visa att det väl förtjente sitt namn:

»§ 9. Ingen förutan edsvurna och privilegierade jordegummor skall utan i högsta nödfall, eller då ingen sådan kan eller hinner vara tillstädes, understå sig att sig som barnmorska tinga och bruka låta eller hustrur förlossa vid 20 Dal. Smts böter till deras fattigkassa, eller 14 dagars fängelse, om hon ej orkar böta. Skulle ock någon understå sig emot detta förbud låta sig tinga och bruka för barnmorska och barnet eller hustrun kommer uti förlossningen om lifvet, då bör derom lagligen ransakas, och sådan qvinna efter sakens beskaffenhet böta half eller hel mansbot, eller i brist af botum plockta med fängelse vid vatten och bröd. Samma straff skall ock den undergå, vare sig man, barnaföderskan sjelf eller andre, som vården om henne hafva, hvilken då edsvuren barnmorska finnes i staden eller socknen, anlita eller efterskicka någon obehörig och oefaren att vid barnförlossningen biträda.»

»§ 14. Ingen af dem skall understå sig att bruka instrumenter och jernverktyg: »utan kan förlossningen utan dem ej förrättas, skall hon sådana personer dertill hemta låta, som deruti öfvade äro, hvarå nu så mycket mindre brist finnes bör, som enligt förr utgångne Kongl. förordningar så Medici som Chirurgi åligga, innan de till publika sysslor kunna befordras, att i jordkonsten inhemta erforderlig kunskap.»

Barnmorskorna, som hittills åtnjutit en om ock bristfällig teoretisk undervisning af stads- och landt-physicus och vissa år gått i praktisk lära hos äldre barnmorskor, af hvilket se-

¹ Det rysliga elände, hvartill våra förfäder vid abnorma förlossningsfall nödgades vara åsyna vittnen, genom bristen på sakkunnige förlossningshjelpare, torde kunna anas af följande: »Vester-Norrlands eller Hernösands län som då synes hafva omfattat Gestrikland, Helsingland, Medelpad, Ångermanland, Jemtland och Herjeådalen, erhöi, genom kgl. brefvet den 30 Oktober 1682, på 1683 års riksstat af kronans medel ett litet anslag till en landt-medicus, hvilken dock då och sedan förnämligast lönades af Gefle stad. Denna läkares otillräcklighet för länet föranledde kgl. befallning d. 24 Nov. 1762, att, sedan länet innevånare sammanskjutit nödiga medel, provinsialläkare skulle förordnas, neml. en för Helsingland och Herjeådalen, en för Ångermanland och Medelpad, hvilken tillika skulle vara lector i Hernösand, och en för Jemtland, derest nödiga vilkor kunde honom beredas, hvilket sednare ej förr än 1811 lyckades». (Kgl. Sundhets-Collegii berättelse.)

nare dock icke följer att lärdomen blef sämre, tillägger fru H. — skulle nu undervisas af professorn vid det inrättade »Informationsverket i jordekonsten» och samtidigt erhålla praktisk undervisning vid det publika barnbördshuset o. s. v.

Men liksom Drakons lagar på grund af sin stränghet icke fingo någon varaktighet, så icke heller denna förordning, som redan 1780, genom bondeståndets vid riksdagen gjorda underdåniga föreställning, nästan till alla delar upphäfdes; dock stod stadgandet om instrumenters bruk i orubbadt skick. I en äldre förordning fans en vilkorlig rättighet: »men är hon (barnmorskan) långt ut på landet och för lång väg skull ej kan hafva hjälp; så står det henne fritt, att hjälpa det bästa hon kan».

Denna 1777 upphäfda nödfallsrättighet tillämpades dock, i förtviflade fall, långt in i vårt århundrade. Så anför fru Hedén, att en gammal f. d. jordmor, »gudfruktig och märkvärdig i så måtto, att hon aldrig utöfvade yrket för bröd», meddelat huru i hennes praktik beslutet för dylika lagöfverträdelser fattades — — — »när jag till sist af hustrun och hennes omgifning på samvete frågades, om det icke fans någon räddning till lifvet och jag derpå svarat, att det väl kunde finnas en räddning, men att denna hjälp var ett lagbrott, som ingen kunde bära ansvar för, så sammanträdde qvinnor och män, vanligen hela »byalaget» och förbundo sig med en mund att bära ansvaret och besvuro mig både med lock och pock att hjälpa, hvarefter jag i Guds namn grep till verket».

»Hedersrummet näst efter assessor Johan von Hoorn tillkommer, enligt fru H., professorn vid Carolinska medicokirurgiska institutet, barnmorskeläraren Pehr Gustaf Cederschiöld, född år 1782, död 1848. Det storverk, som han, begåfvad med en lifligt verksam själ, utrustad med en arbetsförmåga, gränsande till det öfvermenskliga, under sin rastlösa

31-åriga lärareverksamhet utträttat till förlossningskonstens upphjelpande och särskildt barnmorske-väsendets ordnande, en verksamhet, som han till större delen frivilligt ålade sig — efterskänkande en del arvoden, som ändra före honom uppburit o. s. v., blefve för vidlyftigt att här ens närmelsevis vidröra.

Ett lagstadgande, som genom hans auktoritet kommit till stånd i vårt barnmorskeväsende, har dock ådragit sig allt för mycken uppmärksamhet såväl utom som inom landet för att med tystnad kunna förbigås, nemligen den k. förordningen af den 21 Febr. 1829, som berättigar barnmorska, som i afgångsbetyget erhållit minst cum laude, att få lära och under vissa vilkor utöfva den instrumentala förlossningskonsten.

Tillkopplingen af denna vackra länk i förlossningskonstens kedja var särdeles svår och lärer näppeligen lyckats för den energiske mannen utan hjälp af en finare hand.

F. A. Cederschöld säger: — »efter många svårigheter lyckades min far utverka denna rättighet», och G. Hjort säger i samma ämne: »P. G. Cederschöld hade genom förnyade framställningar slutligen förmått Sundhetscollegium att göra framställning i ämnet hos K. M:t.»

Sjelf säger P. G. Cederschöld i sin berättelse: »Men i anledning af ett särskildt tillfälle förnyade jag samma hemställan med den påföljd, som inhemtas af den k. förordningen».

Det torde numera finnas ganska få som veta, att det var Sveriges och Norges kronprinsessa, sedermera den ädla drottningen Josefina, som i osynlig mätto förde qvinnans sak med den äran. Den unga furstinnan visade dermed sanningen af norske skaldens ord: »Qvinnan är och blir sin egen saks enda mäktiga rätta förkämpe».

Samma år 1829 utgingo i den lidande mensklighetens tjänst tre de första i hela verlden lagligt och fullständigt

instrument-lärda barnmorskor, af hvilka den ena nedslog sina bopålar i Jerna socken af Falu län på 13 mils afstånd från närmaste läkarestation.

Nyttan af denna beviljade rättighet är numera så allmänt insedd af svenska folket, att det är hardt nära omöjligt för en barnmorska att blifva antagen i någon församling utan att vara instrument-examinerad.

Besinnar man ock, att det ännu finnes oerhörddt vidsträckta provinsialläkaredistrikt, t. ex. Öfver-Luleå, som omfattar öfver 200 qvadratmils areal med en befolkning af närmare 30,000 personer, så är det ock klart, att vårt land framför andra länder har behof af en dylik lag.

Instrumental undervisning för barnmorskor är ock numera delvis införd i Frankrike, Ryssland och Finland, och har åtminstone varit å bane i vårt broderland.

»Hur svenska stålet biter», det veta vi något hvar, tillägger fru H., men all den smärta, jämmer och elände, och alla tårar, som det under ofridens dagar frampressat, kunna vi icke ens ana. Sverige har varit den första stat, der regeringen vågat åt kvinnans händer anförtro *stålet* i dess mest förädlade form — i läkekonstens tjenst — och det är en händelse som ser ut som en tanke, att svenske män sedan dess icke behöft kläda blodig skjorta för fäderneslandet.

År 1843 utgaf P. G. Cederschöld i ett fåtal ex. till Konung Karl Johans ära en historik öfver det svenska barnmorskeväsendet hvarur föregående uppgifter äro hemtade. »Sedan dess har, sannerligen intet gått framåt», säger fru H. Med förkärlek arbetade den gamle Cederschöld på barnmorskeundervisningens uppbringande, och detta har nog hela landet med sin glesa befolkning dragit större nytta utaf, än om han handlat tvärtom. Man har dock efter hans död, tillägger fru H., då och då borttryckt en bit af hans stolta byggnad — att detta skett af välmening, betviflas icke.

men om det tjenat till det allmännas bästa, det är en annan sak.» — — —

Efter den äldre Cederschölds död är det, så vidt vi känna, egentligen blott tvänne personer, hvilka sökt ingripa i barnmorskeväsendets utveckling: Professor F. A. Cederschöld i Stockholm och Prof. G. Hjort i Göteborg. Olyckligtvis följde de båda männen motsatta principer. Den förre ville på grunden af det bestående systemet visserligen i undervisningen upptaga de förbättrade metoder, som vetenskapen utfunnit, men detta dock blott inom ett strängt begränsadt område. Prof. Hjort åter arbetade nitiskt vid läkaremöten samt i vetenskapliga föreningars årsskrifter för en förbättrad och betydligt vidgad barnmorskeundervisning. Han sökte ock med de små medel, som stodo honom till buds inom barnmorskeskolan, förverkliga en del af sina idéer.

Att den gamle Cederschölds för andra gången mycket utvidgade handbok, som 1843 utkom i sin 3:dje upplaga, skulle i framtiden behöfva omarbetas ligger i sakens natur; »men», skrifer fru H., »att omarbetningen skedde medelst inskränkningar i stället för vidgande af den meddelade kunskapen, det är hvad man med skäl kan klandra, och hvad jag måste för min del såsom sakkunnig djupt beklaga.»

Det var som vi tro 1859 som F. A. Cederschöld af dåvarande generaldirektören Ekströmer anmodades att framlägga ett förslag till omarbetning af sin faders handbok för barnmorskor. Om detta förslag infortrade Sundhetskollegium barnmorskelärarnes i Lund och Göteborg utlåtanden. Dessa lärare protesterade på det kraftigaste deremot såsom ett stympningsförsök på den store Cederschölds verk och saken afstannade då.

Det gör emellertid ett eget intryck, att vid sidan af detta förslag till en sträng begränsning af barnmorskans kall, läsa hvad om detta kall yttras i det betänkande, hvilket sam-

tidigt afgafs af en komité, som Kongl. M. nedsatt för utarbetande af förslag till lag för sundhetsväsendet i riket. Deri förekommer nämligen ett uttalande om den välgörande verksamhet, barnmorskan kunde utöfva i fråga om barnens vård äfvensom ett kraftigt yrkande på en utvidgad och underlättad undervisning för dessa idkare af förlossningskonsten. Vidare framhåller komitén vigten af att i hvarje samhälle (kommun) finnes personer, »som genom sin erfarenhet och sin förmåga att bättre än allmogen fatta och verkställa läkares föreskrifter i allmänhet kunna göra betydlig nytta åt hela bygdens helsovård» samt föreslår härtill barnmorskor. Komiténs förslag ledde dock icke till någon åtgärd.

Under tiden egnade sig Professor Hjort åt ett allvarligt studium af den operativa förlossningskonsten och den svenska kvinnans verksamhet derutinnan. På grund häraf kunde han, genom sammanfattande af de officiela uppgifterna från en tidrymd af 25 år, visa, att resultaten af våra barnmorskors utöfning af den instrumentala förlossningskonsten utfallit lika fördelaktigt som de, hvilka erhållits från anstalter, ledda af de utmärktaste operatörer. Detta ingaf honom den första tanken på att kvinnan borde kunna anförtros äfven den läkebehandling, som står i samband med kvinnans slägtlif och barnets sjukdomar.¹

På grund häraf byggde Hjort sin framställning vid naturforskaremötena i Köbenhavn 1860 och sina förslag i Stockholm 1863 om att hvarje förlossningsanstalt borde hafva en afdelning för underlifslidande i samband med en poliklinik för barn- och kvinnosjukdomar.

Dessa förslag voro, enligt Hjort, så mycket mer påkallade, som den då begagnade läroboken för barnmorskor af Cederschiöld d. ä. upptog beskrifning på en mängd sjuk-

¹ Se hans 1869 tryckta föredrag vid kgl. Vetenskaps- och Vitterhets-samhällets novembersammankomst »Om kvinnans utöfning af läkarevården samt om hennes utbildande härför».

domar hos äldre barn och deras behandling, äfvensom rörande vården af underlifslidande, medan dock lärjungarne saknade hvarje tillfälle att i naturen iakttaga ett enda dylikt fall.

Hjort åberopar äfven den nämnda komiténs uttalande såsom styrkande behovet af en bättre undervisning för barnmorskorna. Han ville lösa hela frågan om qvinnans utöfning af läkarekallet genom att påyrka barnmorskornas utbildande till ett slags underläkare eller »sockenläkare», hvilka skulle verka under kontroll af provinsial-läkaren och i samband med sundhetsnämnden för så väl sjuk- som helsovård. Han avslutar sin framställning med en erinran om befolkningens hastiga förminskning i följd af utvandringen, tilläggande: »det gifves i min tanke endast ett sätt på hvilket en fortgående folkminskning kan förekommas, och det är genom att (på sätt han föreslagit) bättre än hittills taga vara på den invandring af lif, som skapelsens Herre årligen låter ske, och åt dessa nybyggare bereda sådana bostäder, att de här, mera än som nu sker, kunna finna sin trefnad och bland oss bygga bo».

Hvilket omfång och hvilken grundlighet han ville gifva åt dessa qvinliga sockenläkares utbildning framgår af hans plan att för inträde i lärokursen fordra samma kunskapsmått i humaniora, som det kongl. lärarinneseminariets utgångsbetyg innebär, med tillägg af nödig insigt i latin och grekiska, äfvensom af hans plan för lärokursen, hvilken omfattar en tid af tre år, ett år för studium af anatomi, fysiologi, kemi och botanik, ett år för förlossningskonst samt ett år för den yttre och inre sjukbehandlingen, allt i förening med jemt deltagande i sjukvård och praktiska öfningar.

De nya idéerna vunno dock intet gehör hos de makt-hafvande och under tiden var icke F. A. Cederschiöld overksam. »Efter flerårig hvila», upptog och fullföljde han på

uppmaning af medicinalverkets dåvarande chef, sitt af sakkunnige män ogillade förslag, hvilket, såsom det heter i företalet, »af Kongl. Sundhetskolegium gilladt och antaget, nu får offentlighet.»

Som en bomb slog denna nya lärobok 1863 ned bland de lärare som efter densamma skulle undervisa, i trots af sin egen protest mot dess lämplighet. Författaren hade systematiskt *strukit* alla föreskrifter, som den gamla handboken innehöll om behandlingen af underlifslidande och äldre barns sjukdomar, samt *uteslutande* upptagit hvad som omedelbart tillhör förlossningskonsten och deri, visserligen på förtjenstfullt sätt, intagit sådana nyare tidens rön, hvilka förut endast mundtligen kunnat meddelas lärjungarne.

Den nya handboken innebar således ett obevekligt: »här-till skall du gå men icke vidare!»

Visserligen tog lagstiftningen den 5 Nov. 1880 ett jättesteg på detta område, i det hon till inträdesfordringarne i barnmorskereglementet af 1777, förnyadt 1856 och gällande ännu i dag, fogade utom läsning och skrifning också färdighet — i de fyra räknesätten i hela tal samt enkel hufvudräkning! Men något framåtskridande i följd häraf har icke kunnat förmärkas.

Att enligt samma reglemente barnmorskelärlingar skola antagas af Sundhetskolegium, nuvarande Medicinalstyrelsen, hvilket högvigtiga embetsverk omöjligen kan om de sökandes frejd och lämplighet veta något utöfver hvad det vanliga prest- och läkarebetyget innebär, kan icke heller hafva varit till institutionens fromma,

Den anordning är icke heller att prisa, hvarigenom den gamla stadgan, att qvinnor som vilja begagna sig af barnbördshusen skola anmäla sig viss tid förut, upphäfts, hvaraf följer att, barnmorskeeleverna sakna all praktisk öfning i den viktiga undersökningen af blifvande barnaföderskor.

Vidare stadgades genom cirkulär af d. 13 Juni 1881, att barnmorskan skall föra dagbok öfver sina förrättningar, och på anfordran uppvisa denna dagbok för vederbörande läkare, en kontroll, hvilken dock i aflägsna bygder är knappast utförbar.

Slutligen bör en annan åtgärd nämnas, nämligen förbudet att utan läkares skriftliga tillstånd från apotek utlemna en mängd dittills tillgängliga läkemedel.¹⁾ Bland dessa befinnes ett, som barnmorskan är enligt handboken berättigad och enligt reglementet förpligtad att i lifsfarliga fall använda. Lägg härtill, att det nämnda läkemedlet icke kan utan att förlora i kraft förvaras längre än åtta dagar, att barnmorskan på landet i allmänhet ej utan dyrbara resor kan söka läkare för att erhålla det påbjudna intyget, samt att om hon vid påkommande fall icke använder det läkemedel, som lagen förbjuder henne att på eget ansvar förskaffa sig, så kan hon enl. §§ 12, 29 af reglementet bötfällas och ställas till svars inför — lagen, — och läsaren har fått en liten inblick i de abnorma förhållanden, under hvilka barnmorskan hos oss ännu arbetar.

Doktor Wretlind förklarar visserligen i en tidningsartikel, att om barnmorskan är väl känd, så lemnar läkaren henne naturligtvis de läkemedel, yrket kräfver. Detta kan gälla i städerna. Men huru skola provinsial-läkare i distrikt om 1 à 200 qv.-mils areal lära känna barnmorskorna och meddela sig med dem?

Dessutom: är det under några förhållanden rimligt att låta barnmorskan tigga sig till rättigheten att efterkomma ett lagbud, hvars åsidosättande skulle ådraga henne böter och kanske straff?

¹⁾ Se i afseende på denna sak en af oss förut omnämnd skrift kallad »Den fria medicinens sak» af *Alibi*, samt en uppsats »I den fria medicinens sak», signerad: *Framåt*, i *Eira* n:o 18 för innevarande år.

Och slutligen: hvem drabbar ytterst denna abnorma lagstiftning? Om läkemedlet icke hinner anskaffas eller läkaren vägrar sitt tillstånd, så måste det djupt och bittert gräma en samvetsgrann barnmorska, men det är barnaföderskan som får kanske med sitt lif plikta därför.

(Forts.)

31. Ett holländskt hem.

Det är i en af Haags gamla stadsdelar. En bred kanal går i midten af gatan, och på bägge sidorna af den en ståtlig allée af lindar. Teglet på de gamla husen har genom åldern fått en egendomlig svartröd färgton, med hvilken de nymålade, ofta rikt sirade fönsterkarmarne och portalerna bjärt afsticka. Att det är nymåladt kan ni vara säker på, ty här i landet målas hvarje eller åtminstone hvart annat år alt hvad målas kan, ty blankt och skinande skall alt vara, som blankt och skinande kan blifva. Man är ej nöjd med den årliga målningen, utan hvar enda fredag spolas både portaler och portar, fönsterkarmar och fönster med vattenstrålar från den gamla messingsprutan, som ej saknas i något holländskt hus, och sedan tvättar man och gnider och fjäjar med stora jätteborstar, men resultatet är ock lysande i ordets hela bemärkelse.

Jag tänkte just trycka på den blanka messingsknappen, då en blick upp åt fönstren kom mig att tveka. Ingen enda af de vackra, broderade hvita rullgardinerna var fullt uppdragen, här måste husets invånare vara borta eller sjuka, och det är ej hit jag i afton är bjuden på té. Men dock, namnet stod på dörren, det var ingen tvekan möjlig. Snart nog kom

jag under fund med, att det var, ej blott i detta hus utan i de allra flesta holländska hem, seden att endast obetydligt draga upp rullgardinen. Man är ej nöjd med att bo i eget hus, man vill vara så för sig själf, att man ej ens unnar grannar och förbigående att kasta en blick in i fästningen.

Jag vågade dock ett anfall och ringde. Högljudda hundskall inifrån visade, att bevakning icke saknades, men en liten nätt husjungfru i hvit mössa och gridelin kattunsklädning uppenbarade sig snart som en fredens härold, och jag insläptes till trots af Cerberus' protester. Förstugan var ej stor, men med sitt hvita marmorgolf och hvita marmorväggar såg den ren och trefflig ut. I intet land norr om Alperna får man se så mycken hvit marmor som i Holland. Den hvita glänsande marmorytan tyckes slagit an på holländarnes glansälskande sinnen, genom handel med Italien ha de ock såsom ballast fått in för relativt godt köp stora massor hvit marmor, hvarför man kan slösa därmed, särskildt i gamla hus. Jag såg dock ej något hem i Holland, där ej åtminstone stenarne framför dörren voro af hvit marmor, i gamla förmögnare hus äro dessutom golfven och delar af väggarne i förstuga och kök klädda med denna prydliga stenart.

Det var en bred trätrappa med ett vackert skinande mesingsstaket och mjuka mattor, som förde upp till första våningen. Jag kunde ej låta bli, att kasta en blick genom den öppna dörren in i det treffliga köket med dess marmorväggar och stora skaror af glänsande kastruller och lock, för att ej tala om den vackra spiseln, som de holländska köksorna särskildt förstå att göra blank och skinande. Jag fick sedan veta, att utom kök m. m. funnos vanligen herrns arbetsrum och en hvardagsmatsal i nedre våningen. Där uppe i salongen, dit jag styrde mina steg, puttrade teköket helt treffligt, husfrun kom vänligt och hjärtligt emot mig och de andra få gästerna, och snart sutto vi muntert språkande kring det stora

bordet. Det var ett högt, hvitpaneladt rum med stora speglar och målningar, möblerna voro gammalmodiga utan att därför alla voro antika, oaktadt den starka sommarvärmens låg en mjuk matta på golvet, och tunga gardiner hängde för fönstren, som under de halfuppdragna rullgardinerna endast släpte in sparsamt med ljus och luft. I den djupa fönstersmygen voro de allra små treffigaste sittplatser, där man kunde språka förtroligt eller se ut på gatan genom den lilla reflexionsspegeln eller spjären, som den här kallas och som i Holland finnes vid de flesta fönster.

På den ena väggen står en stor atenienne med tusen småsaker, mest gamla porslin. Det är ej i många holländska hem, där man ej har åtminstone en liten samling dylika antiqviteter. Det är ej här endast ett mod, det är fastmer en gammal sed. Man är i Holland konservatif och man har därför troget gömt, hvad vi för en tjugo à trettio år sedan lättsinnigt sålde eller slarfvade bort som gammalt skräp. Man är ej heller i Holland rädd för gammalmodiga möbler, utan man har detsamma år ut och år in, men det putsas och poleras ett par gånger om året, hvarföre ock hela hemmet får en anstrykning af ny bosättning, som starkt kontrasterar med de gamla möblerna.

Där borta i hörnet vid den öppna spiseln står ett litet, elegant, lackeradt bord med flera teserviser, öfverhängda med en broderad duk. Det är en nödvändighetsartikel i ett holländskt förmak, och snart får jag se min värdinna lyfta fram bordet, taga af duken och börja att laga till teet åt sina gäster och sin stora familj, ty i Holland som i England lefva ännu de stora familjerna ett friskt lif, och små ljuslockiga, förtjusande bébés sprungo ikring oss under det husets äldsta dotter redan var vuxen och sonen student. Teet, utsökt godt, serverades i små koppar och utan tebröd. Samtidigt blef man dock bjuden på något slags mandelkonfekt ur en stor bon-

bonière. — Samtalet var lifligt, alla talade franska ledigt och korrekt. Det franska språkets talande läres allmänt i Holland, och det lyckas där att bibringa denna kunskap i skolan; om det beror på den praktiska metod, hvarmed det läres, eller på att tillfälle till öfning äfven utom skolan här oftare förekommer än hos oss, lemnar jag därhän. Då och då trängde modersmålet dock fram. Holländska språket är känt för sina underliga hals- och läpp-ljud, men, när dessa ljud uttalas lent af en bildad kvinna, äro de rätt behagliga, och språket är rikt och uttrycksfullt. Samtalet rörde sig, som vanligt är, när representanter från flera olika folk äro tillsamman, kring olika lands seder och bruk, och snart kommo vi in på konst och literatur. Alla syntes de vara hemmastadda med de stora kulturlandens idéer och sträfvanden, alt under det de meddelade mig mycket nytt af stort intresse från sin egen konstnärliga och literära verld. Det förvånade mig denna sakkännedom, ty huset gjorde långt ifrån några särskilda anspråk på att vara literärt. Ej minst förvånade mig husets äldsta dotter; hon hade visst ett par lifliga ögon och ett klokt drag kring munnen, men hon gick ännu i skolan, hade 26 timmars lektioner i veckan, fullt upp med läxor och endast en månads ferier, och Gud skall veta, att sådana varelser just ej ofta ha någon allmän bildning hos oss, och det fastän vi bestå dem tre månaders ferier till själfstudium. Det stora salongsbordet gaf mig dock en slags förklaring på denna andliga lifaktighet. Där lågo verldens främsta illustrerade tidningar, där låg *Revue des deux Mondes* och *Quarterly Review*, *Punch* och *Fliegende Blätter* ej att förglömma, och så *de Gids*, en stor holländsk revue, som upplefvat flera årtionden, och dessutom en mängd nyutkomna böcker på flera språk. Men det måste dock vara ett ovanligt hem, tänkte jag, som består sig ett dylikt literärt öfverflöd. Gåtan blef dock snart löst. Mina nya vänner tillhörde de liksom alla andra människor i Holland, hvilka

vilja göra det ringaste anspråk på bildning, en eller två läsekretsar, som, för en trettio à fyrtio kronor årligen, försedde dem med alla dessa böcker och tidskrifter. Det var en hel värld af ideer och tankar, som hvarje vecka trängde in i det tysta, gamla hemmet; en ledig stund hade man ju alltid att egna dagligen åt någon tidskrift eller bok, innan de sändes bort, och min lilla ljuslockiga fröken tycktes ej hafva lekt bort de timmar, som skolan lemnade henne öfrig. Att inflytandet af dessa läsekretsar på den allmänna bildningen måste vara ofantligt stor, är ju helt naturligt, särskildt för den kvinliga ungdomen, som ej utomhus kan söka sin andliga näring, samt i små städer och på landsbygden. Skuggsidan skulle möjligen vara ett utbildande af flyktighet och en slags andlig öfvermåttad. Holländarnes grundlighet och medfödda sinnesjämnvigt torde dock hos dem hindra, att dessa läsecirklar ha någon som hälst skadlig inverkan. Dylika kretsar äro bildade af lärarinnor, af militärer, af en mängd vänner och bekanta af olika stånd och vilkor o. s. v. Uppköp och fördelning af arbeten sker efter mycket olika norm, och knapt två sällskap torde vara alldeles lika. I de flesta fall försäljas arbetena vid årets slut, i en del utdelas de bland prenumeranterna, ibland kringsändas böckerna, ibland handhafva läsekretsens medlemmar själfva kringsändandet af exemplaren; i en del kretsar är det endast tidningar och tidskrifter, i en del endast engelska eller franska romaner, i andra populärt vetenskapliga arbeten o. s. v. I en del läsesällskap, som t. ex. i lärarinnornas i Haag för nyutkommen skönliteratur och de viktigaste tidskrifter, betalas endast omkring tio kronor om året, i den stora klubbens läsekrets betalas en fem à sex gånger så stor summa. I alla är det en af alla kretsens medlemmar årligen vald direktion, som handhafver medlen och uppköpen. Sådant är i största korthet anordnandet af denna stora vehikel för kulturarbetet uti Holland. Måhända torde vi än en gång åter-

komma till detta ämne, nu återvända vi i tankarne till vår glada och trefliga familj vid de ...kracht i Haag.

Vi talade, som sagdt var, om litteratur. Snart nog kom jag att föra talet på Kjelland och Ibsen, och till min förvåning fann jag, att de voro kända storheter, och, innan jag visste ordet af, hade vi den allra lifligaste dockhemsdespyt i full gång. Den äldre generationen visade sig innehafva all önskelig och tillbörlig konservatism, och de yngre saknade ej de sedvanliga framtidsillusionerna. Det kändes helt hemtrefligt. Snart afbrötos vi genom ankomsten af de manliga medlemmarna af familjen, hvilka här som annanstädes i verlden tycktes förstå konsten att göra sig sällsynta och därför dubbelt värderade af den kvinliga världen. Samtalet tog nu en annan vändning, och den lille morske studenten, med det äkta holländska namnet »Dirk», berättade alla de tusen vedervärdigheter, för hvilka en nybakad student är utsatt i Holland, och han undrade helt spefullt, huru de unga damerna skulle kunna reda sig mot det gamla bruket, att en students dörr skall stå öppen för hvem som helst de sex första veckorna af hans vistande vid universitetet. En kvinlig student är där ännu en sällsynthet, det finnes blott ett fruntimmer, som studerat i Amsterdam till läkare, men i sommar aflade ett par flickor studentexamen i Rotterdam, och det antogs, att de skulle studera i Leyden. Lärarinneexamen tages dock ofta af flickor äfven ur de högre klasserna, och den tyckes ingalunda vara lätt, ehuru väl att den endast omfattar ett par fullkomligt valfria ämnen. Utan examen får man dock ej undervisa i någon af de fullständiga kommunala elementarläroverken, lika litet som man får anlägga egen skola. Något högre lärarinne-seminarium finnes ej, utan utbilda de unga flickorna sig på egen hand, ofta under någon känd professors ledning. I flickskolorna undervisa endast undantagsvis lärare, och man var i allmänhet nöjd med det antagna ssystemet.

Det var en varm, vacker sommarafton, och det var verkligen skada längre sitta inne i den dunkla salongen; man hade visserligen skjutit upp den stora fönsterrutan, ty i Holland har man högst sällan två fönster att slå upp utan endast ett stort helt glasfönster att skjuta upp, men det oaktadt var det varmt och hett. Jag blef därför helt glad, när det föreslogs, att vi skulle gå ut i en stor, vacker trädgård med blomrabatter och präktiga fruktträd, hvilken låg bakom det gamla huset. Dit styrde vi nu vår kosa. Husfrun stannade dock kvar i salongen. Hon skulle ju tvätta kopparne och skedarne, och för det ändamålet hade jungfrun burit in en liten balja, en borste och en handduk. Det är nu en gång så i Holland, att hvad en matmoder kan låta, men ej är det den lilla diskningen, vid den pligten är hon bunden med fördomens hela centnertyngd, och det är sällan någon som är nog djärf att skaka af den hårda bojan, som i en stor familj tvingar husmodern att tre gånger dagligen tillbringa en timme vid diskbordet. Man äter nämligen i Holland två frukostar, och efter dem samt på aftonen måste hon diska, såvida hon ej är nog rik att ha en särskild hushållsmamsell, som förrättar denna syssla, hvilken ej kan anförtros åt profana händer. Snart kom dock värdinnan ned till oss i den svala trädgården och med henne vin, frukt och bakelser fulla af korinter och kardemumma m. fl. goda saker, som i Holland ännu lefva med friskt lif, ehuru de hos oss kommit något ur modet. Någon souper bestod man ej. På vintrarne har man visserligen stora sittande soupeer, men aldrig på sommaren, och ett par bekanta och vänner kan man alltid se på te och vin. Man har dock kl. fem eller sex ätit en duktig och stark middag, njutit af det mjuka feta köttet af de stora holländske oxarne och af de saftiga grönsakerna, som alltid serveras ymnigt vid ett holländskt bord, om ock delvis förstörda genom märkvärdiga kryddtillsatser. Det är därför ingen fråga om umbäranden, fastän soupeen uteblef, utan

man jämförde endast suckande med dessa ändamålsenliga vanor sitt eget lands svaghet för nattliga måltider.

Där sutto vi långt fram i den ljumma sommarkvällen, småpratade, och tömde våra vinglas hvar och en för sig, ty något skålande kommer här aldrig i fråga. Klockspelet på det stora kyrktornet hade redan spelat sina allra vackraste melodier vid elfva-slaget, innan vi skiljdes åt, och jag återvände från det trefliga hemmet, som i så många fall var ett typiskt gammalt holländskt hem. E. F.

32. Korrespondance fra Kristiania.

Sept. 1884.

Sommer, sommerglæder, sommerferier er forbi. Fra alle steder, hvor Kristiania folk var søgt ud i sommer, er de nu vendt tilbage: — Fra *Hankø*, et europæisk udstyret Kyst-sanatorium for friske folk med mild luft og deilig natur, med adgang til — alle slags bad, forstaar sig, men ogsaa til seilads, dands, ridning; kort sagt, anlagt efter det meget fornuftige princip, at det er *før* man har tabt sin sundhed, at man maa pleie den; fra *Aasgaardsstrand*, et idyllisk fiskerleie uden kursal, uden beau monde, uden apothek, men med desto mere hygge og landlighed; — fra *Fredriksværn*, der i sommer har rivaliseret med Skagen i at være kunstnerkoloni; — fra *Jotunheimen*, hvis tinder endog har »maattet böie nakken under damers fod»; — fra *Dröbak*, fra *Gausdal*, fra *Valders*, fra fjeldsanatorier og bondegaarde, — de fleste for at tillstaa,

at man kan reise i nord og i syd, paa fjeld og ved hav, saa finder man vanskelig noget skjønnere end Kristiania-dalen, og man benytter med glæde de sjelden smukke höstdage til at gjöre spadserture og udflugter rundt til de mange skjønne steder i omegnen. — Men med hjemkomsten til byen kommer især byens interesser og bylivets mange krav og lægger beslag paa tid og tanker, og man tager op igjen de sager og spørgsmaal, som har holdt ferie i sommer. En sag som staar paa dagsordenen for kvindesagens venner, er at faa oprettet en »Kvindesags-forening», for at støtte og samle alle bestræbelser for kvindens sag. Planen er endnu i sin begyndelse, men da den noble og energiske Kjæmper for retfærdighed mod Kvinderne, Statsrevisor Berner, först har klarret manges begreber og vundet manges sympathi ved sine prægtige artikler i *Nyt Tidsskrift* om Kvindesagen og derpaa sat sig i spidsen for at danne en saadan forening, er der vel al udsigt til at den bliver til noget. Vanskeligheden er at finde en form der vinder og navne, som ikke støder bort. Mange er enige i hvert enkelt spørgsmaal, baade om ønskeligheden af særeie i egteskab, ønskeligheden af at man fik kvinder med i fattig- og skolekommissioner, mange er oprørte over »de to moraler» og forarget over love, der rammer kvinden og lader manden gaa, skjönt han mildest talt er medskyldig, men de vil dog nödig medvirke till en Kvindesags-forening. Mange steiler ved det blotte navn — af æsthetiske grunde formodentlig; for mange igjen er Kvindesag synonym med venstrepolitik, man kommer nödvendigvis ved den i venstre-selskab, thi kun venstre-mænd har hidtil interesseret sig for kvindernes tarv. Foreningens opgave maa da for det först blive at fortsætte hvad Berner har begyndt, samle forskjellige anskuelser til fælles medvirken, vække interesse for sag uden hensyn til person eller parti-farve, vinde for sig foreninger, der paa andre maader arbeide til

samme maal, blandt andre Læseforening for Kvinder. Denne ansees nu for en god konservativ institution, som ingen mere klandrer eller angriber, og naar man husker hvilket skraal og hvilken modstand, da den blev oprettet! Dens nutid och fortid giver godt haab for enhver bestræbelse for Kvindesagen, og den bliver en selvskreven støtte for alle fremskridt som angaar kvinder. — Her er nu ro, næsten dvale i politiken ovenpaa den lange, skarpe strid, og literære og kunstneriske interesser skjenkes igjen den opmærksomhed, som tilkommer dem. Et spørgsmaal optager mange: Hvem skal faa statens stipendier for musikere og digtere? Musikerne søges af et flertal mer og mindre berettigede komponister og af vor første Sanger Lammers, digternes af Christopher Randers, John Paulsen og G. A. Dahl. I Juni maaned havde man ventet sagen afgjort, vi er ved slutningen af September og den er ikke afgjort endnu. Man kan tænke sig hvilke ulemper, for fleres vedkommende hvilke tab, en saadan lang venten medfører. Der er megen stemning for, at naar en ældre mand som Lammers søger, saa bör han have stipendiet. Lammers har betydelige fortjenster af vor musik, baade som sanger og instructeur; ved sine kirkekonsserter har han erhvervet store krav paa publikums taknemlighed; dertil kommer at han altid har staaet som en energisk kjæmper for den ædle og ophöiede retning i kunsten. Paa kunstens alter har han altid været rede til — ofte mod sin egen interesse — at ofre forbigaaende hensyn. Han har *villet* noget og *naaet* noget i musiken, og han har aldrig havt noget stipendium. Landet er i gjæld til ham. Uagtet disse hensyn i de flestes öine veier tungt til fordel for Lammers, er der selvfølgelig ogsaa dem, der mener at i musiken bör komponister altid have forrangen for exekutörer, og de yngre have fortrin for de ældre, naar det gjælder kunstnerisk understøttelse.

Om digternes adkomst till stipendiet er endnu mer delte meninger. I virkeligheden er vist spørgsmaalet her saa vanskeligt, att selv ivrige esthetiske kandestöbere vilde være meget ulykkelige, om afgjörelsen for alvor blev lagt i deres haand. Man husker Paulsens flid og store produktivitet *) og hans umiskjendelige talent, man husker hvorledes hver bog han har hidtil skrevet har været bedre end den forrige, og man haaber at et stipendium kunde spare ham for force-ren og hjelpe til at han fordybede sig mere i hvert enkelt arbeide. Man tænker paa Dahls smaa, fine, fast meislede, skarpt tænkte skizzer **), der staar som lofvende begyndelses-kapitler til store böger, og man undres, om ikke hans hidtidige produktion er saadant et begyndelses kapitel til en forfatterbane, der muligt kunde blive betydelig, om et stipendium i rette tid kunde give ham baade en spore og mere ro til produktion. Man tænker paa varme og stemningsfulde digte ***) af Randers og et tiltalende proverbe »Et Skriftemaal», og man prøver at glemme hans versificerede avis-artikler »Frie Ord» for ogsaa at kunne have et önske tilovers for ham. En fjerde ung digter, Gunnar Heiberg, er slet ikke blandt Ansögernes tal. Mange lover sig mest af ham af de unge forfattere. Af hans skuespil Tante Ulrikke gik stort ry, længe för det kom ud og det blev rost i höie toner af kritiken ved sin tilsynekomst som et egte digterværk. Der er dog dem der mener, at Tante Ulrikke er baade en god bog, en underholdende bog og et godt bygget drama med en vittig, pointeret og naturlig dialog, men at det er en bog som en forstandig og vittig mand kunde skrive uden at være digter. Deres korrespondent er tilböielig til at være af

*) J. Paulsson har skrevet: Sjödröningen, Marquerita, Familien Pehrson, Moderne Damer, o. s. v. og en digtsamling Moll og Dur.

**) G. A. Dahl har skrevet: En torgrundsfigur, En lykkelig mands lykkelige hustru, Ingen fin natur (i N. Tidsskrift) dessuden et par skuespil m. m.

***) »Erotiske Stemninger» og mange leilighedsdigte.

denne mening. Realistisk som stykket er, mangler det for meget virkelighed og sandsynlighed i hovedpunkter og mangler paa den anden side den høide der erstatter virkelighedspræget. Men et er vist, som begynderarbeide er det en betydelig begyndelse.

Om den rige høst der ventes paa litteraturens store mark fra Ibsen, Björnson, Kjelland, Lie, Garborg, Paulsen — i næste brev. M. S.

33. Literatur.

Bjørnstjerne Björnsson: En Handske. Skuespil. København. 1883.

Otto Benzon: En skandale. København. 1884.

Den literatur, som på de sista åren uppblomstrat i Norden har en från den äldre i många afseenden afvikande prägel. Att på ett fullt uttömmande sätt angifva, hvori dess egendomlighet består, medför sina svårigheter. Som ett kännetecknande drag har träffande anförts, att den »ställer frågor under debatt». Visserligen gifvas äfven undantag från denna regel, dels i form af reminiscenser från äldre diktarter, dels i form af rena skildringar af verkligheten, men i det stora hela torde den dock hafva sin giltighet.

Det har länge gått och gålt som en trosartikel, att konsten, att särskildt det poetiska framställningssättet, det vill säga ett framställningssätt som i konkret bild för läsaren framställer mer eller mindre diktade karaktärer och händelser, ej skulle hafva något annat ändamål än det sköna. Vore denna sats riktig, så skulle den tydligen motiveras deraf, att detta

framställningssätt vore mer eller mindre otjänligt till hvarje annat ändamål. Att visa detta torde; emellertid hafva sina stora svårigheter med sig. Hvarföre, kan man med skäl fråga, hvarföre skulle det poetiska framställningssättet ej med fördel lämpa sig för t. ex. en skildring af verkligheten sådan den är, eller sådan den moraliskt taget borde vara? Det är företrädesvis det senare, som den diktkonst, hvarpå vi ofvan syftat, sökt göra. Ingen lär vilja neka, att det förtjenar att framställas och diskuteras, huru de menliga förhållandena borde vara. Men hvarföre kan ej äfven den poetiska formen dertill användas? Hvarföre kan ej den, som vill göra propaganda i en viss riktning, få tala fantasiens lifliga, tilltalande språk?

Att framställa sina tankar om hvad, som bör vara, kan ske på många sätt. Skall diktkonsten vara medlet, så måste framställningen vara lefvande, den måste tala till fantasien. Det är detta, som motiverat sjelfva formen. I öfrigt gifves flera utvägar. Man kan välja den indirekta, man kan skildra en verklighet sådan som den *ej* bör vara. Man har häremot anmärkt, att detta är att ådagalägga, att man ej har något positivt att sätta i stället. Detta är så tillvida riktigt, som man på detta sätt ej får tillfälle att i detalj utföra sitt ideal, det bättre, hvartill man sträfvar. Men äfven om detta ej sker, ja äfven om man ej ens för sig sjelf har klart, huru det i hvarenda detalj skulle vara, för att vara såsom det bör vara, så hindrar icke detta, att en framställning af hvad, som är, sådan som vi antydt den, kan hafva sin stora betydelse. Den bör kunna säga oss, att, huru det än *i öfrigt* bör vara, så bör detta åtminstone ej vara på detta sättet och det ur de eller de synpunkterna. Härigenom får man nog reda på åtskilligt om, huru det bör vara, åtminstone vissa allmänna fordringar på detta. Att gifva etiska läror en negativ form har ock, särskildt när syftet är populärt, aldrig ansetts förkastligt. Det har gamla anor för sig, icke minst från den urgamla,

vördnadsvärda form för moralens enklaste bud, som först af alla sedeläror sattes i våra händer.

Ett sådant öfvervägande negativt framställningssätt är särskilt på sin plats, då det gäller att i strid mot bestående föreställningssätt få fram en brytning inom hela det etiska åskådningssättet, och detta har den nyare nordiska literaturen gjort till sin uppgift.

Att närmare karaktärisera dess etiska tendens i allmänhet och att kritisera densamma, är en uppgift, som vi här måste skjuta ifrån oss. Allmänt bekant är, att det etiska förhållandet könen emellan utgör ett af de fält, der den företrädesvis rör sig. Såsom den i allmänhet syftar till att fördjupa de etiska förhållandena, att från skalet och ytan tränga fram till kärnan, låt vara att den ej alltid lyckats finna denna, så har den ock på detta område sökt genomföra denna tendens. Ett stående tema är, att finnes ej sann förtrolighet mellan makarne, så förefinnes intet äktenskap. Detta är den röda tråden i den gren af sagda litteratur — en särdeles produktiv gren för resten — som med skäl kan kallas »Dockhemsliteraturen.» Det är en viktig sanning denna vill föra igenom, men förlåtas må, om en och annan tycker, att nu börja vi »kunna» denna sanning.

Med så mycket större intresse vänder man sig derföre till sådana diktalster, som se saken från andra sidor, och hon behöfver verkligen detta, ty det ifrågavarande området är måhända det område der gamla fördomar in till allra sista tiden fått mest ohejdadt drifva sitt spel. Ännu har tiden ej kommit till full klarhet i fråga om sjelfva den innersta principen, den allt bärande grunden för dessa förhållanden, sedda ur etisk synpunkt. — Möjligen är diktkonsten ej det rätta medlet, genom hvilket en slik utredning skall ske. Men innan man kommer så långt, bör man taga i hop med enskilda partier. Låtom oss nu se till, huru föreliggande dikt-

verk, sins emellan mycket när beslägtade, fylla denna uppgift.

Båda behandla de frågan om hvilken betydelse det föregående lifvet och föregående förhållanden äga för äktenskapet. Att fordringarne i detta afseende ställas mycket olika på de båda könen, är det faktum, hvaromkring de röra sig. Inom vår litteratur äga de sin närmaste motsvarighet i fru Agrells »Dömd». Denna, som det förefaller oss, ur lifvet gripna bild rör sig äfven omkring i det hela taget samma ämne. Men hufvudvigten är här de förpligtelser en af lagen ej auktoriserad förbindelse ställer på människan. Ett nytt äktenskap är visserligen i fråga och kommer äfven slutligen till stånd, trots protesterna från motpartens sida. Dessa protester i förening med den omständigheten, att det nya äktenskapet äfven ur andra synpunkter saknade sina etiska betingelser, leda intresset bort från den nya förbindelsen, till frågan om den afvisade partens rättigheter. I de dramer, hvilka här föreligga oss, är det deremot i vida högre grad fråga om antecedentias betydelse för det nya äktenskapet. För detta finnes, åtminstone hos Björnsson, i öfrigt alla förutsättningar. Några protester eller rättsanspråk från de i de äldre förbindelserna intresserade höras ej af. Döden i ena fallet, nya förbindelser i det andra hafva tystat dessa. Vi hafva blott att göra med det nya förhållandet, med den deri ingående medkontrahentens anspråk. Frågan i detta afseende står vida mer på sin spets.

Att kunna ställa sina fordringar högt är ock något som pligtens bud, der det allvarligt fattas, kräfver af människan. Man skulle fordra mycket, först och främst af sig sjelf. Detta är det viktigaste, och detta är den egentligaste betydelsen af att icke pruta på sitt ideal. Men man må ock veta att kunna fordra något af andra. Det gifves förhållanden, som innebära ömsesidighet i förpligtelse, och som skulle för-

lora sin väsentliga karaktär, om man toge det lätt med de kraf, de ställa på andra. En hvar som inträder i ett slikt förhållande eller står i ett sådant, har ej blott rätt utan äfven pligt att hålla dessa kraf uppe. De äro en sida af de kraf, han ställer på sig sjelf — på sig såsom stående i detta förhållande. Hit bör framför allt äktenskapet räknas.

Mannen har ej varit sen att ställa sina fordringar på kvinnan, både beträffande det förflutna och det närvarande, ja vår lag gifver honom rätt att göra jämväl det förra. Han har gjort det och gör det äfven i sin manliga äras namn. Det gifves folk, der han ej kan bära sitt hufvud upprätt, om han ej vågar sitt lif för att aftvä en skymf i detta afseende.

Annorlunda har saken stält sig för kvinnan. Hvad det närvarande — hvad uppförandet under sjelfva äktenskapet — angår, så hafva visserligen lag och sed gifvit henne samma rätt som mannen, samma rätt att fordra trohet som han, låt vara att saken ej fattats på alldeles samma sätt — att man mindre ansett henne i sin kvinliga äras namn böra göra det.

Men hvad föregående angår, så har det, intill allra sista tiden, gäلت snart sagt som ett axiom, att kvinnan är skyldig mannen redovisning både för det förflutna och det närvarande — han henne endast för det närvarande. Ytlighetens tal är det att häri, att i de strängare fordringar i allmänhet, som ställas på mannen *blott* vilja se ett uttryck för att mannen varit den lagstiftande och tongifvande. Det gifves särskilda förpligtelser för mannen och särskilda för kvinnan och som vår mening nödgas vi uttala att på en *viss sedlig ståndpunkt* är det rätt att med andra ögon betrakta vissa förseelser när de förekomma hos mannen, än när de förekomma hos kvinnan. Det är, om vi så få säga, äfven på mer elementär ståndpunkt i sedligt afseende gifvet att kvinnan har förpligtelser, dem det tarvas en högre sedlig ståndpunkt för att med samma klarhet skönja jemväl hos mannen. Men

man må ej i all evighet stappla på elementerna, man må gå längre. Då skärper sedligheten sina kraf jemväl på honom.

De tider äro ej aflägsna, då det allmänt ansågs såsom ett bevis på godhet och »fördomsfrihet» hos ungmön om hon tog det lätt med sin fästmans ungdomsförvillelse. De ligga knappt en generation bakom oss dessa tider, och deras anda går ännu igen i vida kretsar, som vist ej vilja betraktas såsom slappa i sedligt afseende. Men ett annat åskådningssätt har börjat göra sig gällande, och författaren af »En handske» tillkommer äran att kraftigare än de fleste hafva gifvit det ett uttryck i literaturen.

Styckets hjeltinna, Svava bryter med sin fästman derföre att hon fått kännedom om åtskilliga sidor af hans föregående, dem hon, af naturen särdeles lättrogen i fråga om manlig dygd — det är ej första gången hon gjort sig skyldig till ett dylikt misstag och snart finner hon att hennes egen fader ej är typen för en trogen äkta man — förut ej anat. Döf för alla öfvertalningar kan hon först genom en uppriktig ånger hos fästmannen, hvars intryck till en del förstärkas genom en öfverilning, hvartill hon sjelf gör sig saker, förmås, väl ej att för det närvarande återknyta förbindelsen, men dock gifva honom hopp för en aflägsen framtid, om han verkligen gör bot och bättring.

Kan då, frågar man, Svava verkligen hafva anledning att handla som hon gör, att bryta sin förlofning? Hon har det, så synes det oss, och en hvar döme i denna granlaga sak efter sitt eget sedliga medvetande — hon har det under de förutsättningar, från hvilka hon utgår och på den ståndpunkt, der hon står. Och denna ståndpunkt är *högre* än om hon varit nog »fördomsfri» att med likgiltighet, kanske med förstucket välbehag betrakta sin fästmans ungdomsförvillelser. Hon har både rätt och pligt att fordra mycket af honom och att aldrig glömma att strängt särskilja rätt och orätt — för-

dömma det orätta. Men den högsta ståndpunkten, så synes oss — är icke denna. Den högsta är att förlåta — förlåta, utan att glömma. Det är högt om kärleken kan förlåta och glömma, men det är dess högsta triumf att förlåta och minnas.

Men hade hon härmed ej prutat på idealets fordringar?

Detta synes oss bero på de förutsättningar, från hvilka hennes handlingssätt utgått. Hade hon gjort sig skyldig till den ringaste slapphet i sina fordringar, hade hon fotat sitt äktenskap på några lösa grundsatser, någon »fördomsfrihet» beträffande krafven på sedlig renhet hos mannen äfven utom äktenskapet, då hade hon onekligen gjort sig saker till ett dylikt afprutande. De fordringar, fästmannen i detta afseende framställer, förtjena visserligen att skarpt afvisas. Men uppgifvas de — hvad mer? Det förflutna är ej det, som i sista hand bestämmer arten af de förhållanden, hvori vi träda. Det är ej på det förflutna, det är på vår närvarande viljeriktning, vi böra bygga vårt lif.

Antydningar i detta afseende göras ock af författaren, särskildt framträdande i slutscenen. Svavas hufvudmotiv är dock mindre etisk indignation än ästetisk motvilja. Behöfver hennes fästman göra bot, så kan hon äfven tariffa det. Lifvet är allvar, ej sublimes stämningar. Den fina doft, öfver hvars försvinnande hon klagat, skulle väl den i alla händelser kunnat vara lifvet igenom? Det erotiska svärmeriet må ha sitt värde. Lifvet bygges blott på den redbara viljans klippfasta grund.

Men bör kvinnan kunna förlåta, så bör mannen det ej mindre, ja i många fall har han än större skäl dertill, ty hvad man än tänker om könens pligter i detta fall, alltid gäller här den kända sanningen, att ett felsteg har mindre betydelse i den mån jag varit mindre fri, handlat mindre af sigtligt, då jag begick det.

Författaren till »En skandale» har insett detta och bjert målat det i den med lifssanna färger tecknade tafla, som bär detta namn. Det är verdens stränga dom öfver den förförda, dess milda öfver förföraren, som här kommer till korta inför den högre instans, som kallas det renare sedliga medvetandet. Och detta varder till »skandal» inför verdens vrånga domarsäte.

Detta är den ena sidan af saken — detta att mannen, bör kunna förlåta. Den andre är i viss mån densamma som i »en handske», ehuru framställd i modifierad form. Kvinnan bör vara sträng mot oskuldens förförare, äfven om hon ej sjelf är hans offer. Men situationen är en annan. Det är idealisten Bjørnson förbehållet, att föra frågan till sin yttersta spets. Svavas fästman har satt en fläck på en i öfrigt aktningvärd karaktär. Offret är dödt och inga förhållanden träda hindrande i vägen för förbindelsen, förutom hennes egen motvilja mot den trolofvade hon korat. Benzon har gripit sina karaktärer och situationer närmare verkligheten. Fannys fästman är en i grunden mycket lumpen varelse. Hans moraliska uselhet förnekar sig ej i sista stunden. Hans offer lefver och är hennes egen väninna och blifvande svägerska. Hon sjelf är ej den öfverspända, egendomliga varelse som Svava, hon är en flicka af ganska vanlig kaliber. Hon har vida större skäl att bryta sin förbindelse än Svava. Ingen något så när normal menniska lär tveka i fråga om, att hon bör göra detta. Problemet må här igenom hafva förlorat något i djup eller snarare i tillspetsning. Men det har vunnit i konkretion, och framställningen derföre i liflighet och kraft. Såväl här som i öfrigt se vi hos Bjørnson mer typer, hos Benzon mer menniskor med kött och blod. Men »stämning» har den förre här som i öfrigt vetat lägga öfver sin framställning. Hans mästerskap härutinnan förnekar sig aldrig.

Såsom verklighetskald har Benzon äfven i öfrigt stora förtjenster. I karaktärsteckningen har han en alltid träffande säkerhet. Mästerlig är den utan elakhet i grunden, lättsinnige och ytlige, men i ord och företaganden fyndige Arthur, samt hans högdragna och fåfänga moder, som alltid tar mun full med sitt ordande om moral och religion så snart det gäller att försvara de fördomar, som gynna hennes fåfänga. Vi vilja särskildt fästa uppmärksamheten på sistnämnda förhållande såsom ett väl funnet drag ur verkligheten. När det gäller att försvara en gammal fördom emot dem, som föra den verkliga moralens talan, är hon alltid färdig att med stora ord beskylla dem för att vilja vända upp och ned på moralen. Och dock är här ofta fråga om sådant, som enligt alla etiska principer faller inom en helt annan sfer. En hvar, vet väl att detta, är något mycket vanligt. Man påträffar det icke blott under samtal, man och man emellan — man ser det äfven hos dem, på hvilka högre fordringar i logiskt afseende kunde ställas. Särskildt är det ett mycket vanligt, men mycket slött vapen, som konservativa recensenter bruka använda, då de vilja ställa de i den nyare literaturen framträdande etiska tendenserna i misskredit hos en mindre tänkande allmänhet. Lätt ser det ut som vore de sedlighetsens apostlar, då de i sjelfva verket blott försvara en viss uppfattning af hvad sedligheten i vissa fall kräfver, hvilken uppfattning motståndarne djerfvas anse vara i strid mot den sanna sedligheten. På detta sätt kan man rycka till sig en lätt vunnen sedlighetsgloria, men sjelfva argumentationen är af den art, som logici kalla — cirkel.

L. H. Å.

34. Spanska folkvisor.

Efter Edm. Dorer återgifna af S. L—d.

Spanioren kallar de fyraradiga små visor, »Coplas», hvilka ännu likasom i forna tider klinga genom hans hemlands dalar och berg De förskrifva sig mestadels från äldre tider, men utgå dock från en skald, som ej blott ännu lefver utan ännu fortsätter att dikta. Den skalden är det spanska folket. Ja, ännu, trots alla olycksöden, lefver den store romansdiktaren De äro icke föräldrade dessa visor och kunna icke föräldras, ty de äro barn af det evigt unga hjertat. För mig, säger också en skriftställare, är hvarje Copla ett blad ur en hjertehistoria.

Vid sidan af konstpoesiens blomster taga sig dessa folkvisor ut som enkla ängsblommor. Likasom dessa växa upp utan konst eller odling ur jordens sköte i den fria luften, så uppspringa visorna ur folkets hjerta. Närd af dess varma blod, utveckla de fritt sin vilda fägring. Med den naturliga enkelhetens behag ersätta de fullt den bristande formfulländning, som fordras af den klassiska konstpoesien.

(Ur företalet till Edmond Dorers *Cancionero*.)

Coplas.

Tänkte: Apelsin och älskog likna
 Dock förunderligt hvarann:
 Båda smaka ljuft, men i det ljufva
 Något bittert städs' man fann.

Hjerteglad, så tror du, var jag,
 Klang min sång blott dig till tröst:
 Sjunger dock som fogeln sjunger
 Än med pil i bröst.

Till mig komma dina suckar
 Då till dig re'n mina vandra:
 När de mötas under vägen —
 Hvad männ' säga de hvarandra?

Jag dig älskar än i döden
 När i jord mig ned man gräfver:
 Kärleken min själ är blifven,
 Och för evigt själen lefver.

Önskar, jag dig glömma kunde,
 Men är alltför dum dertill;
 Tänker dock: kanske att sjelf du
 Småningom mig lära vill.

Drömt i natt om tvänne negrer
 Som mig döda ville:
 Var väl dina svarta ögon,
 Som mig banna ville.

Tänkte du, på dig jag tänker,
 Har du, flicka, galet tänkt.
 Tänkte icke, tänker intet,
 Har för tankar aldrig tänkt.

Dina ögon, mina ögon,
 Fångat ha hvarandra,
 Just som häckens grenar flätat
 Sig den ena till den andra.

I går qväll, kär vännen min,
 Ondt jag fick i sidan här,
 Klappade på dörren din,
 Frågte: bor ej läkarn här?

Blott för ro skull jag förälskat
 Mig uti Marie,
 Vill ej mer nu henne älska,
 Kan ej låta bli.

Allt se'n dig jag såg, min käre,
 Tänker endast jag på dig.
 Har allt annat platt förgätit,
 Minnes aldrig mig.

Ljuft som lagern blommor
 Hoppets unga träd,
 Grönskar friskt och fruktlöst,
 Just som lagerträd.

Veta är för mer än ega:
 Fattig man kan stenrik varda.
 Men ej vett kan rik man köpa,
 Får det heller ej för lega.

Låt du solen muntert skina,
 Molnen saklöst gråta;
 Unga smekas låt, så såta,
 Ålderdomen fritt låt grina.

Smärtan ett med mig är vorden,
 Vid min själ hon blifvit vigd;
 Viker bort en stund hon endast,
 Spörjer jag: hvad fattas mig?

»Mannen är en riktig djefvull!»
 Klagar qvinnan bitterlig;
 Suckar sedan: »Tag mig djefvull!»
 I all tysthet inom sig.

Såg mot himlen jag, mitt öga
 Skymdes utaf dunkel smärta,
 Vet ej hvarför, ej hvaröfver,
 Vet blott att det grät, mitt hjerta.

Bär inom mig bitter smärta
 Kan ej röja den med hof,
 Men i djupet af mitt hjerta
 Hennes graf jag grof.

Goda råd du icke följe,
 Gåfve dem ock vänners röst,
 Följe blott det bästa rådet
 Sprunget djupt ur eget bröst.

35. Tidlösan.¹⁾

När åter tom står bergad teg
 Och fylldt är odlarns hopp,
 Och natten närmar sina steg
 Att skynda dagens lopp;
 När glöd som flytt,
 Med sommarns vakt,
 Dess färg förbytt
 I höstlig prakt —
 Då slår sitt öga först min knopp
 Mot ljuset opp.

När öfver nordens skumma bo
 Sin vinge vintern sträckt,
 Och under den, i dvalans ro,
 Allt är af natt betäckt;
 Fast drifvans famn
 Mig hårdt omslöt,
 Der, utan namn,
 Min frukt sig knöt —
 Så bidde jag en morgonväkt
 För grusets slägt.

När våren åter med sin fröjd
 Nymornad kommer se'n,
 Och klär i grönska dal och höjd
 Och löfvar ny hvar gren;

¹⁾ Colchicum autumnale. Denna lökväxt blommar som bekant på hösten, men först på våren visa sig frukt och blad.

När späd hvar brodd
 Till blomning går
 Af höstlig sådd —
 Jag mognad står,
 Af nya hjertblad sluten re'n,
 I solens sken.

Så var det lif i eget bröst
 Som osedt knoppas får,
 Men på en gång, när re'n är höst,
 Fullt ut i blomma slår;
 Som under strid
 Mot natt och is
 I väntans tid
 Här gafs till pris —
 Och först i evighetens vår
 Fullbordadt står.

Thea Scherini.

36. Förbund för främjande af kvinnornas reformsträfvanden.

Arbetet, det andliga så väl som det materiella, lyder vissa lagar, hvilka under olika tider göra sig gällande i olika former, stundom med hela kraften af en naturlag. En sådan arbetets lag är i vår tid sammanslutningen, associationen. En idé, en reform, ett praktiskt företag har vanligen en eller annan energisk personlighet till sin bärare; men förr eller senare kommer en tid, då de enstaka personligheterna icke längre förslå, då uppgiften kräfver ett flertals samlade krafter för att kunna lösas. Så kvinnofrågan. Inom de anglosachsiska

folkgrupperna hafva associationerna för den frågans lösning uppstått nästan samtidigt med frågan själf, hvilken olika faser hos dem småningom uppgått i *en*, den politiska. Så bildar för närvarande i England och Amerika »the woman suffrage question» kvinnofrågans a och o.

Den galliska rasen följde föredömet; särskildt verkar i Frankrike en sådan förening »pour le suffrage de la femme», med enligt vår uppfattning alltför hänsynslöst nit.

Annorlunda de germanska folkgrupperna. De hafva upptagit frågan företrädesvis ur synpunkten af dess social-moraliska, intellektuella och ekonomiska betydelse, lemmande den politiska åsido eller hänskjutande den till framtidens afgörande. Tyskland bildade emellertid redan tidigt sin allmänna Deutsche Frauenverein, sin Letteverein och sina otaliga lokalföreningar för underlättande af kvinnans arbete. Storhertigdömet Baden har gifvit ett mönster af väl organiserad qvinlig föreningsverksamhet. Men icke desto mindre känner man behovet af en ännu kraftigare sammanslutning och har nyligen uppgjort förslag till en omfattande förening i syfte att bereda Tysklands kvinnor den gymnasialbildning staten förvägrar dem.

Nordgermanerna åter hafva, med den förkärlek för personlighetselementet, som tillhör deras skaplynne, länge dröjt att för kvinnornas reformsträfvanden anlita associationens hjälpkraft. I Köbenhavn uppstod visserligen ett danskt kvindeförbund i början af 1870-talet, då kvinnofrågan der började tilldraga sig en allmännare uppmärksamhet, men dess verksamhet var dock hittills temligen begränsad.

Vi svenskar, som tidigare än någon af våra germanska stamsläktningar fingo ett eget organ för kvinnofrågan och hunnit betydligt längre i vårt arbete på den frågans lösning, hafva likväl härunder föga eller intet anlitat associationens hjälp. Norrmän och finnar hade vid ingången af innevarande år alldeles icke begagnat sig af föreningsväsendet på detta område.

Icke desto mindre står man i denna stund, inom alla tre länderna i begrepp att hvar på sitt olika sätt och utan all vetenskap om hvarandra grunda associationer till främjande af kvinnornas reformsträfvanden.

Hos oss hade redaktionen af Tidskrift för Hemmet redan för fyra år sedan utarbetat förslag till en förening i nämnda syfte, men af förhållandenas makt nödgats att låta det stanna vid blotta förslaget. För ett år sedan upptog hon ånyo frågan inom en liten krets af sakens närmare vänner, vann då sympati för idéen och anmodades att utarbeta ett detaljeradt förslag, som kunde tagas under ompröfning. Så skedde, och detta förslag omfattande planen till ett förbund, afsedt att medelst ytterst låga afgifter utsträckas till en vidt omfattande krets af intresserade kvinnor och män, har i dessa dagar cirkulerat bland ett trettiotal af frågans vänner och vunnit flertalets anslutning.

Förbundet vill enligt planen verka för en lugn utveckling af det pågående reformarbetet, tillgodogöra dess redan vunna resultat inom vidare kretsar samt värna detsamma mot farorna så väl af stagnation som revolution. De medel, genom hvilka förbundet skulle verka, vore en *förbundsskrift*, en *förbundsbyrå* i hufvudstaden för praktiska frågor handläggning, samt *öfverläggningsmöten*. Af de praktiska uppgifter, som under årens lopp borde föreläggas förbundet, äro tvänne ställda främst, nämligen *främjandet af stipendiefonders bildande för flickor* samt *meddelande af råd för sjelfstudier åt den qvinliga ungdomen*. Inom detta års utgång torde förbundet kunna konstituera sig, hvarefter program och kallelsebref komma att ut-sändas. Sedan beror det af antalet medlemmar, huru snart förbundet kan träda i full verksamhet.

Samtidigt med att dessa planer föregå inom Stockholm, står man i begrepp att i Kristiania och Helsingfors bilda associationer för upptagande af arbetet på lösningen af kvinno-

frågan, hvilken der först nu kommit på dagordningen. Den först nämnda föreningen har uppstått under impuls den bekante stortingsmannen Berner, från hvars kraftiga penna föreningens program sannolikt har utgått, äfvensom af en upplysande artikelserie i *Nyt norsk Tidskrift*, hvilken förberedt saken. Den finska föreningen, klokt och länge förberedd, skall omfatta — i motsats till de svenska och norska — endast kvinnor och har bildats af ett antal upplysta och intelligenta damer i Helsingfors. Kristianiaföreningen synes åsyfta ett omgestaltande af bestående lagar och förhållanden för åvägabrindande af full likställighet mellan män och kvinnor. Helsingforsföreningen åter vill företrädesvis upplysa, bereda tillfälle till tankeutbyte och bilda öfvertygelser.

Äfven i Kjöbenhavn anlitar man på ett nytt kraftigare sätt föreningsprincipen, i det man genom Dansk kvindesamfund tänker till nyåret uppsätta en egen tidskrift.

Således hafva kvinnofrågans vänner i Norden samtidigt rönt behovet af att ställa sin verksamhet under den arbetets lag, hvarom här ofvan talats, i det de för dess fullföljande eller grundläggande tagit associationen till hjälp. Vi önska och tro, att det har skett i en god stund. Särskildt vilja vi uttala den förhoppningen, att kvinnofrågan hos oss måtte framgent utveckla sig lika sundt och i enlighet med vårt nationella skaplyne som hittills, samt att hon derigenom må komma att bibehålla sin nuvarande sjelfständiga ställning *utanför de politiska partiernas hvirvel* — en ställning som tillförsäkrar henne bundsförvandter inom de mest olika läger och visar, att hon är af långt djupare och varaktigare betydelse än de vexlande frågorna för dagen.

Närmare upplysningar om planen för det svenska förbundet erhållas genom Red:n af *Tidskr. f. Hemmet*, Sthlm.

37. För dagen.

En stipendie-kassa för qvinliga tandläkare-élèver lærer nyligen vara stiftad af institutionen till »*L. J. Hiertas minne.*» Den utgår således från samma frikostiga familj, hvilken man har att tacka för det endå betydligare studiestipendium som finnes tillgängligt för flickor, nämligen ett för qvinliga medicine studerande.

The Woman question in Europe, a series of original essays, edited by *Theodore Stanton* M. A. (Paris G. Fischbacher 1884.) är en ytterst intressant volym, som nu för några veckor sedan utkommit i bokhandeln. Den är ensam i sin art så väl till innehåll som form. Att gifva en än så kortfattad inblick i dess rikhaltiga innehåll kunna vi ej denna gång lemna, men hoppas att i ett följande häfte få återkomma till detta arbete. Vid första påseendet är massan af fakta och detaljer, som här sammanförts oöfverskådlig. Men för dem, som redan ega en viss förkunskap om innehållet, är det af stort värde att i mr. Stantons verk se resultatet af hela denna omfattande sociala rörelse, samladt på ett förtjenstfullt sätt, och särskildt ifrån de mindre landen få artiklarne nyhetens hela behag. Som likväl ingenting kan ersätta värdet och intresset af det märkliga arbetet i dess helhet, anbefalla vi det på det varmaste till alla qvinnofrågans anhängare.

Den svenska *bokmarknaden* har under sommaren och hösten varit ganska liflig. På det skönlitterära området ställa vi afgjort främst Ernst Ahlgrens teckningar »*Från Skåne.*» Återkommande till en närmare granskning af detta arbete vilja här blott i korthet anbefalla det såsom ett af de sällsynta alster af den realistiska diktkonsten, hvilka äro lika fängslande som oskadliga för unga och gamla läsare. Vidare må nämnas

en samling berättelser »*Utan namn*» af Anna A., bärande samma rena och intagande prägel, som allt hvad som utgår af denna hand. En tredje skizz-samling »*När världen har sin gång,*» af Jochum Nüssler är af mera brokigt och sväfvande innehåll, hvarför omdömet om densamma torde utfalla lika obestämdt. — Af social-litteratur nämna vi främst och med varmt förordande Dr. J. Lincks statistiska framställning af »*Qvinnans arbete*», ett verk af stor betydelse och hos oss ensamt i sitt slag. Vidare erinras om den fortgående öfversättningen af H. Georges »*Framåtskridande och fattigdom*», ett märkligt arbete, om hvars resultat dock ej alla torde förena sig. — Inom skolverlden anbefalla vi senaste häften af *Verdandi* samt Sofi Almqvists *Barnens första Läsebok*, För öfrigt fästa vi den läsande allmänhetens uppmärksamhet på *Undrens Verld* af Dr Kronström, *Sveriges geologi* af Törnebohm, *Vetenskapens Martyrer* af Tissandier, samt Vidmarks efterlängtade *Tysk-svenska ordbok*. I nästa häfte hoppas vi att få tillfälle till en utförligare anmälan af några af de märkligare arbetena, som utgifvits under denna sista tid och som kunna vara af intresse för tidsskriftens läsare.
